AIDAI

LIETUVIŲ-KULTŪRINIS-ŽURNALAS
LITHUANIAN-CULTURAL-MAGAZINE

V. A. Kašuba „Šv. Veronika"
(medis, 1946 m. Miunchene)

MIUNCHENAS, 1946 M. LIEPOS MĖN. 28 D. NR. 9 (21) 3. METAI

Šv. Jurgis (medžio raižinys iš 1710 m.).
Atspausta iš P. Galaunės, „Lietuvių liaudies menas".

TURINYS

NR. 9. 1946 METAI, LIEPOS MĖN. 28 D.

Vytautas Bieliauskas — Žmogus ir pasaulis . . . . . 139 psl.

Vlada Proščiūnaitė — Švarcvaldo viršūnėje (eilėr.) . . . . . 141 psl.

M. D. — Skulptorius V. A. Kašuba . . . . . 142 psl.

Liudas Dovydėnas — Karo dovana (novelė) . . . . . 143 psl.

A. Jasmantas — Naktis (eilėr.) . . . . . 145 psl.

* * * — Mokslininkas ir politikas . . . . . 147 psl.

K. V. Banaitis — „Pirmyn, į kovą" — „Rytoj šventa" (dainos) . . . . . 148 psl.

Juozas Bertulis — Pažanga muzikoje . . 149 psl.

* * * — Kultūrinės naujienos . . . . . 152 psl.

A. Č. — Egzistencializmas Prancūzijoje . . . . 153 psl.

A. Č. — Komunizmo eksperimentas anglų romanisto akimis . . . . . 154 psl.

A. A. — Dar žodį apie tai . . . . . 155 psl.

K. P. — Nauji leidiniai . . . . . 156 psl.

Iliustruotą V. A. Kašubos, M. K. Čiurlionio, V. Simankevičiaus, lietuvių liaudies darbais ir V. Baltaičio nuotrauka.

AIDAI

MIUNCHENAS, 1946 M. LIEPOS MÉN. 28 D. NR. 9 (21) 3. METAI

Vytautas Bieliauskas

ŽMOGUS IR PASAULIS

Šis straipsnis yra santrauka pirmosios dalies autoriaus spaudai paruošto darbo bendruoju titulu „Žmogus realybėje". Straipsnis tik savo bendromis idėjomis atitinka originalui.

Kalnuose

Tu stovi ir stebiesi, koks didelis yra pasaulis. Žvilgsnis skrenda per eiles kalnų viršūnių. Ten žemiau ežeras. Gal būt, jisai verda gyvybe. Bet tu tą nematai. Tu matai tik ramų ežerą, ramų ir tylų šalia jo į kalnus kopiantį mišką, paskui jis baigiasi, lieka tik krūmokšniai. Dar kur-ne-kur žolė bando nuspalvinti granitą. Paskui jau tik uolos, plačios ir didelės. Sniego ruožai pasakoja tau apie amžiną žiemą, kuri čia jokiai gyvybei neleidžia pasilikti. Ir vėl aukščiau esi tu vienas ant aukščiausio gūburio. Tu vienas. Ne. Ne vienas. Šalia tavęs kitas žmogus. Bet tu jį užmiršai, nes šis begaliniai didelis vaizdas tave pavergė valandėlei. Ir tu pajutai tylą apie save, pamatei pasaulį iš kitos perspektyvos. Ir tai, ką jis sako, tu nori tik vienas girdėti, nes jis tik tau dabar kalba. Tą pat, atrodo, galvoja ir tavo bendrakeleivis. Ir jis yra pritrenktas šio naujojo horizonto. Ir abu tylita. Yra kažkas trečias, kuris jums kalba. Bet kalba be žodžių ir be garso. Ir kiekvienam kalba kitaip. Tu sėdies ant uolos ir tavo žvilgsnis klajoja po šią negyvą akmens jūrą. Uolose vėjas virpina skambančią tylą. Ten toli kalnų viršūnės skaldo debesis ir, juos praskyrę į šalis, blizga saulėje. Ir nejučiomis tu pajunti, kad tavo sielą šita tyla pradeda slėgti. Negyvame be garso kalnyne tu pajunti savo širdies pulsą. Ir tu pamatai skirtumą tarp savęs ir šių negyvų uolų. Du pasauliai susiduria, ir tave šiurpas nukrato: tu esi gyvas šioje negyvoje jūroje. Gerai, kad nesi vienas, nes dabar tave jau ima gąsdinti šis vaizdas. Tavo draugas irgi žvelgia į tave. Ir, tur būt, abu džiaugiatos, jog galita vėl prisiminti, kad yra ir kita gyvybė šalia ir jos abi protestuoja prieš šią gausią negyvybę. Jis atsikelia ir tau kažką rodo. Taip. Tu matai. Saulės atokaitoj ant uolos marga peteliškė judina savo sparnelius. Abiejų veidais nuslenka šypsnis. Yra dar ir trečia gyvybė šalia jūsų, kuri tokia gležnutė ir maža. Bet ir ji juda ant šios nuo amžių rymančios uolos. Bežiūrėdami į tolį, judu jos nepastebėjota, kaip kad daug mažų dalykų mes nepastebime. Bet jie yra. Ir šios peteliškės, tarsi, trūko, nes ji palengvina tą slegiančią tylą ir, tarsi, sumažina kontrastą. Dar kartą žvelgiata judu: apačioj ežeras, toliau miškas, krūmokšniai, ploteliai pievos, uolos, sniegas, kalnų jūra, o jų viršūnėje žmonės ir maža peteliškė. Ir judu nei vieno žodžio nekalbata. Bet šičia ir be žodžių suprantama. Ir aš rašau po šituo nenupieštu paveikslu, tik vieną žodį, kuris man ji visą nupiešia: „pasaulis".

Iš prasmės perspektyvos

Šių eilučių autorius nori imtis spręsti seną problemą, bet jis drįsta jos išsprendimui ieškoti naujos formos. Jisai norėtų skaitytoją pasiimti kartu su savimi, užlipti su juo į kalno viršūnę ir paprašyti jį, kad jis, palikęs visa, kas įprasta ir suprantama, pamėgintų atverti akis ir pajusti tai, kas yra apie jį ir už jo iš naujos perspektyvos ir eitų kartu prie problemos sprendimo. Tebūnie palikti šalia vaizdai, jeigu jie nepatinka; jie čia nenori nei daugiau nei mažiau pasakyti, kaip tą faktą, kad yra momentų, kada žmogus nustemba. Ir kad jis tiek nustemba, jog užmiršta net tai, kas yra apie jį ir valandėlei susimąsto. Šis nustebimas yra kartu ir klausimas, yra kartu ir savo akių atvėrimas. Ir, gal būt, tik su šia nuotaika skaitančiajam sekantieji samprotavimai bus įdomūs ir suprantami.

Mūsų laikai, kaip S. Kiergegaard pastebi, yra tiek judrūs, jog jie turi ir savotišką logiką. Mes dažnai galvojame tik premisomis, nedarydami išvados. Kitaip tariant, savo kasdienoje mes neturime laiko pagalvoti ligi galo ir bėgame nuo vieno dalyko prie kito. Už tai ir klausimas, kuris čia méginamas suglaustoje formoje iškelti, reikalaus ir iš skaitančiojo perspektyvos pakeitimo, horizonto praplatinimo. Nes tam, kuris ji sprendžia matematiniu metodu, jis jau yra atsakytas arba jis jo niekad nestatė, neatsakė ir neatsakys, o tam, kuriam nėra jokių klausimų, išskyrus pelną ir pinigą, mano samprotavimai bus tokia pat nesąmonė, kaip kad nesąmonė, anot jo, yra lipti į kalnus „be reikalo" eikvojant jėgas ir gaištant laiką.

Bet yra faktas, kad ne visi žmonės gali ir nori vertinti visa vien tik pinigu ir skaičiumi. Yra daug dalykų, kurie kalba, jog yra kitokio vertinimo būdas ir jog yra kitų vertybių, kurios, gal būt, ne tiek apčiuopiamos, bet jos yra taip pat žmogui brangios. Gal būt, net brangesnės, negu tai mes įstengiame išreikšti, nes jos paliečia žmogaus sielą ir apdovanoja ji pergyvenimais, kurie yra nenuperkami ir nepaskolinami. Gamta ir žmonės gali būti mums daugiau, negu paprasta materijalinė gérybė. Ir, tur būt, tik tiek, kiek mes šituo dalykų vertinimu dar įstengiame naudotis, mes esame žmonės pilnąja to žodžio prasme. Yra žmonių — o aš noréčiau manyti, kad kiekvienas žmogus turi tokių „silpnų valandų" —, kurie gali stebėti medį, neskaičiuodami jo tūrio ir nenustatydami jo taksos, kurie gali klausytis paukščio čiulbėjimo, nesvarstydami jo skonio lėkštėje, grožėtis ežeru, neklausiant apie jo žuvingumą, žavėtis paveikslu, neversdami katalogo lapų jo kainai patikrinti, skaityti eilėraštį, neklausdami apie autoriaus honoraro dydį, stebėti žvaigždėtą dangų be teleskopo ir astronomijos vadovėlio. Ir šitas faktas, kad tokių žmonių yra, yra tarsi ženklas, kad yra dalykų, kurie materijalinėmis gérybėmis negali būti įvertinti, ir klausimų nemažiau svarbių, nors jie remiasi tik prasme ir, gal būt, retai teduoda naudos mūsų piniginei. Be naudos yra dar ir dalykų prasmė. Ir ten, kur mes norime giliau susimastyti, yra būtina klausimus spręsti iš prasmės perspektyvos.

1. VISAS PASAULIS.

Tur būt, didelis menininkas buvo tasai, kuris sukūrė tą iš kalnų viršūnės pajaustą paveikslą. Pasaulis yra didelis kūrinys. Didelis turi būti ir jo kūrėjas. Bet kartu ir žmogus gali pasijusti turįs tos didybės kibirkštį savyje, jeigu jis vienintėlis iš visų kitų gyvių užsimoja šį didžiulį paveikslą suvokti. Ir, tur būt, tik per žmogų, tik santykyje su juo, pasaulis tampa pasauliu. Be žmogaus pasaulis būtų tik atskirų daiktų ir gyvių „sandėlis". Tik žmogus sugeba duoti jam vienybę, nes jis pažįsta naują faktą, būtent, visame kosmose esančią tvarką, kuri yra dvasios kūrinys. Iš kitos pusės pasaulis žmogaus yra praplečiamas padidinamas ir įprasiminamas. Pasaulis nėra at-

baigtas, jeigu jame yra ir žmogus. Ne dėl to, kad jis turėtų toliau vystytis, kad iš jo galėtų kas kita virsti. Pasaulis nėra tik išoréje esantys paskiri daiktai, bet tai, kas iš jo virsta santykyje su žmogumi. Tik tada, kai žmogus daiktus mato ir jaučia, kai jie į jį veikia ir kai jis į daiktus gilinasi, juose vieši ir gyvena, tik tada pasaulis tampa pasauliu. Tai, kas yra išoréje, susijungia su tuo, kas yra viduje. Ir šita vienybė yra pasaulis, o ne kas nors atskiro. Tik žmogaus regimas daiktas tampa objektu ir jo pajusta forma virsta pavidalu. „Ranka tampa tik tada visiškai savimi pačia, kai ji vaisių skina, ir žemė tampa dirva tik tada, kai žmogus ją aria ir séja“[1]). Žmogus ir pasaulis yra vienybė ir tik ši vienybė yra tas pasaulis, kurį Tvéréjas mané kurdamas. Ir kiekvienąkart, kada žmogus susiduria su daiktais, pasaulis įgauna naują pilnumą; jis kiekvienąkart yra naujas ir jaunas, toks, kokį jį norėjo matyti patsai jo Kūrėjas. Ir kiek žmogus sugeba tinkamai santykiauti su daiktais, tiek pasaulis įgauna prasmės ir pilnumo. O prasmė pasireiškia tik tada, kada žmogus sugeba daiktus stebėti atviromis akimis ir atvira širdžia, neieškodamas visų pirma savo naudos.

Žmogus ir pasaulis yra iš vienos pusės neišskiriamas vienetas. Iš kitos pusės jis — žmogus — eliminuoja pasaulį į aukštesnę sferą, bet kartu jis ir pats eliminuojasi. Taip. Žmogus nėra pasaulis ir pasaulis nėra žmogus. Bet su žmogumi daiktai sudaro pasaulį, o žmogus yra, tarsi, tiltas, kuris jungia juos su kita realybe.

Taigi ir klausimas, kas yra pasaulis, gali būti atsakytas tik svarstant visą pasaulį, t. y. pasaulį ir žmogų kartu.

2. MATERIJA IR FORMA.

Pasaulis susideda iš būčių, gyvų ir negyvų. Bet visų pirma visos regimos būtys yra iš medžiagos. Taip ir pasaulis visų pirma yra medžiaginė būtis. Tačiau vien medžiaga (materija) tesudaro tik vieną pasaulio principą. Faktinai, pagal naujausius fizikos davinius, viena medžiaga gali virsti kita, arba medžiaga gali būti pakeista į energiją, šilima į šviesą ir priešingai. Žodžiu, kiek tai liečia šį pasaulio egzistencijos principą, visų būčių medžiaginiai skirtumai bent teorijoje būtų galima suvesti į vieną medžiagą, kuri kada nors buvo visoms būtims ta pati. Tuo būdu šiandien, ir gamtos mokslai neprieštarauja Aristotelio ir scholastikos tezėms, kalbančioms apie pirmąją materiją (materia prima). Bet vien tik materijos — medžiagos — principas pasaulio klausimo neišsprendžia, nes paskutinėje redukcijoje jis reikštų pasaulį chaotinėje išvaizdoje kaip vieną didžiulę, kompaktinę masę[2]).

Pasaulyje mes pastebime tam tikrą skirtingumą tarp atskirų būčių ir ne chaosą, bet aiškią tvarką. Ir šitai yra aiškinama antruoju pasaulyje esančiu principu, būtent formos principu. Šis principas išskiria vieną būtį nuo kitos ir joms duoda savitumą. Formos principui veikiant, atsiranda pasaulyje įvairios būtys, kurių jau negalima redúkuoti į vieną. Iš kitos pusės bet kuriai būčiai atėmus formos principą, jinai nustoja savo egzistencijos ir išnyksta. Tiesa, fizika mano, jog materija nenyksta, o tik keičiasi, bet būtis atiduodama savo materijalinės savybes į kitas formas, jau nustoja buvusi ir ji kaip būtis virsta, filosofine prasme imant, nieku. Negyvojoj gamtoj formos principas pasireiškia daugiau ar mažiau išoriniu daiktų apipavidalinimu. Būtys čia mažiau skiriasi viena nuo kitos (pav.: akmuo nuo akmens). Gyvojoj gamtoj formos principu yra suprantamas ir gyvybinis principas, nes gyva būtis turi vidinį apsprendimą, kurio sugriovimas reiškia tuo pačiu ir gyvybės sunaikinimą arba ta pat prasme būtybės išnykimą. Tas pat tinka ir žmogui, kaip gyvai būtybei. Tuo būdu pagal aristoteliniai-scholastinę hylemorfizmo (medžiagos ir formos) teoriją pasaulyje yra du principai, kurie yra būtini tiek jo atsiradimui, tiek jo tolesnei egzistencijai. Trečiasis principas: tvarka yra šių dviejų principų išdava. Jisai kalba ir už tai, kad pasaulis yra sutveras protingos būtybės, kad tiek negyvojoj tiek gyvojoj gamtoj yra galimi pastebėti dvasinio prado — (dvasia juk reiškia tvarką) — pėdsakai.

3. PASAULIO EGZISTENCIJA.

Jau scholastiné teorija kalba apie būčių išnykimo galimybę. Tuo pačiu būtų galima šią galimybę apibendrinti ir visam pasauliui. Mes norime eiti dar žingsnį toliau ir tvirtinti, kad pasaulis savo esméje nėra pastovus medžiagos ir formos principų tvarkomas esinys, bet kad jis yra visuomet tik pakeliui į pastovumą, kad jame, tiesa, nėra chaoso, bet nėra taip pat ir pastovios harmonijos. Pasaulis yra neatbaigtas ir nepastovus. Jis yra tik pakeliui į atbaigtinumą ir pastovumą. Pasaulis yra visuomet polariniame stovyje, nes jis egzistuoja. Egzistuoti gi reiškia kartu ir turėti galimybę savo egzistenciją prarasti. Pasaulyje vyksta ir dabar nepaliaujamai tvérimas, bet kartu ir griovimas; jame kovoja forma su medžiaga, tvarka su chaosu ir dvasia su demonu.

Visas pasaulis yra, egzistuoja, gyvena. Kiekvienas gi gyvenimas yra polarinis faktas. Visa, kas gyvena, yra. Visa, kas yra, stovi polarinéje padėtyje —kovoje su nebuvimu. Visa, kas yra, savo esimu neigia nebuvimą. Jeigu negyvojoje gamtoje, žūstant formai — būtį vieninančiam principui — būtis irgi nustoja savo egzistencijos, tai čia kiekviena būtis kovoja už ją — už savo formą. Ir čia jau pasireiškia naujasis pasaulyje esąs principas, būtent laikas. Laikas yra ketvirtoji dimensija, kurioje pasireiškia trys pirmosios išmieros (ilgis, aukštis ir plotis). Laiku yra matuojama egzistencija ir jame vyksta pasaulio polariné įtampa. Ir negyva būtis gali žūti ir ji yra laike. Tiesa, gal būt, laikas į ją veikia ne taip žymiai, kaip į gyvą būtį, bet ir ji yra jame. Ir kalnų masyvas turi kovoti kiekviename savo akmenyje ir kiekvienoje savo uoloje už savo buvimą. Ir ši kova vyksta laike. Per tūkstančius metų kalnai virsta dirvonais ir akmens sutrupa, išnyksta. Žmogus, laiko dimensijos labiau priklausydamas, tiesa, šią negyvosios gamtos įtampą mažiau pastebi. Bet per kartų kartas ir ji paaiškéja. Jau ir negyvojoje gamtoje forma kovoja su chaosu ir būtis su nieku. Ir negyvoji gamta savo egzistencijoje nėra atbaigta. Ji visada dar virsta tuo ar kitu ir ji yra nauja su kiekvienu laikrodžio dūžiu ir nauja su kiekvienu saulės užtekėjimu.

Tačiau ten, kur yra gyvybė, įtampa tarp buvimo ir nebuvimo yra dar didesné, nes tarpas tarp gyvybės ir nieko yra didesnis ir griežtesnis. Gyva būtybė turi savyje vidinį vieningumą. Jinai griežtai išsiskiria iš kitų panašių būčių tarpo. Jos egzistencija yra platesné, nes ji jaučia kad ir nesąmoningai pati save. Gyva būtybė labiau atsitolina nuo chaoso, nes jinai jau ne tiek išoriniai, bet ir išvidiniai remiasi formos ir tvarkos principais. Ir laiko principas ją labiau saisto, nes ji gyvena dabartimi, kuri jai yra ne kas kita, kaip akimirksnis. Gyva būtybė tvirčiau paneigia nebūtį — nieką. Bet kartu ji yra išstatyta pavojui kiekvieną minutę, kiekvieną sekundę nustoti buvusi, prarasti savo gyvybę, prarasti formą, suirti ir tapti nieku. Ir šis šuolis iš gyvybės į nieką yra didesnis. Dėl to ir įtampa joje yra labiau pastebima. Gyva būtybė gaivališkai kovoja už savo egzistenciją, ir egzistencijos praradimas jai yra didesné tragedija, negu negyvai būčiai.

Žmogus, būdamas gyva būtybė, irgi yra šios kovos prieš nebuvimą — ir už buvimą — dalyvis. Jo prigimtis visomis jėgomis atkakliai ginasi ir priešinasi visam, kas nori ją sugriauti. Kiekviena žmogaus organizmo dalis, tarsi nepaliaujamai kartoja šūkį „gyventi“. Šią vitalinę žmogaus kovą už gyvybę patvirtins kiekvienas kuriam teko stebėti paskutines žmogaus kovos už gyvybę minutes. Bet žmogus yra daugiau negu kuri kita būtybė, nes jis savo sielos dvasinėmis galiomis pralenkia visas kitas būtis. Žmogus ne tik egzistuoja, ne tik gyvena, bet jis taip pat ir ž i n o, kad jis gyvena. Jis yra, tiesa, formos, tvarkos ir laiko principų saistomas daugiau negu kitos būtys. Bet žmogus gali ir patsai duoti kitoms būtims formą, jas tvarkyti. Ir laiką žino tik jisai. Žmogus turi net galimybę pasirinkti savo gyvenimo būdą, jį savaip tvarkyti; kitaip tariant, jis turi ir tam tikrą laisvę. Savyje turėdamas visam pasauliui galiojančius principus, žmogus iš kitos pusės ne tik privalo jiems paklusti, bet jis ir dalyvauja jų tvarkyme. Savyje nešiodamas dvasinį principą, žmogus žino ir apie egzistenciją, kuri neprikląuso nuo ketvirtosios pasaulio dimensijos (nuo laiko). Jis žino, jog yra galimybė nenustojamai egzistuoti, jog yra galima realybė, kuri neišnyksta ir nepaliauja buvusi. Ir šituo žinojimu žmogus jau anticipuoja šią galimybę ir sau. Bet nenykstantis, amžinas esimas yra didžiausia priešprieša chaosui ir niekui. Žmogus šią priešpriešą žino esant, ir tuo pačiu jis gyvena jau platesnéje realybéje, negu kitos būtys. Žmogaus įtampa yra tuo pačiu didesné, nes jame tarp buvimo ir nebuvimo yra daug didesnis tarpas. Iš vienos pusės žmogaus egzistencija remiasi arba bent siekia remtis didžiausiu esimu — amžinu pastovumu, o iš kitos pusės ji vis délto yra tykojama sugriauti ir sunaikinti. Ir žmogaus egzistencija yra didžiausia

(Tąsa 142 puslapy)

---

[1]) *Plg. Romano Guardini — „In Spiegel und Gleichnis“, Matthias Grünewald Verlag, Mainz, 1932, Skyrius: „Aus Oberitalien“.*

[2]) *Šv. Raštas, S. T., genezės knygos pirmosios eilutės šį pasaulio stovį aprašo sekančiai: „Pradžioje Dievas sutvėrė dangų ir žemę. Bet žemė buvo dyka ir be tvarkos ir tamsumas supo begalinius vandenis“. (Gen. 1, 1—2). Iš čia būtų galima išvesti bent simboliškas identiškumas.*

Vlada Proščiūnaitė

ŠVARCVALDO VIRŠŪNĖJE

Nuo Švarcvaldo skaroto, išdidaus
mes žvelgiame abu —
ir aš ir tu,
tokie mažyčiai, trapūs ir gležni
vaikai iš Suvalkijos lygumų.
Rausvom atošvaistėm viršūnėj saulė žaidžia,
o slėnin sunkiai, sunkiai nusileidžia
rūsčiai juoda kalnų naktis.
Pramerkia žibančias akis
langai grakščių pakalnėje trobelių,
tokių mažų, lyg ten gyventų mūs dukrelės
mažiausios lėlės ...
Lig pat viršukalnės jau rūkas pasikėlė,
ir tu sakai — kokie šiandieną mes maži,
lyg ten — pakalnėj žiburėlis,
prieš tūkstantmetį Švarcvaldo kalnų masyvą
ar amžių kelyje neklystančias žvaigždes,
prieš deimantinį, tyrąjį Geros Naujienos žodį,
ar prieš tironų užgaidas šėtoniškai gudrias
kokie mažyčiai mes ...

Tu nutilai?
O tie kalnai,
kurių skarotomis viršūnėm skriejam,
nesako tau, keno ranka nuliejo
per mylių tūkstančius pilkas asfalto juostas
ir tuneliais kalnų išdraskė širdis?
Nejaugi mes tokie visai, visai maži,
kaip žiburėlis ten — tarpukalnės trobelėj, —
keno dvasia tada — maištinga, — nerami
granito atlaužoj kūrybos ugnį skelia?
Tu pameni — kaip pasaka į dangų kelias
Šventos Onos grakštusis gotikas senajam Vilniuj,
kaip grakščiai kilnios
baroko linijos Antakalnio bažnyčioje užlūšta
arba šaltai ir rūsčiai
į dangų kyla Reimso katedros viršūnės.

Gal būt, prieš užgaidas šėtoniškas tironų
šiandien menkai mažyčiai mes,
bet ar pro amžių grandines
nesivaidena tau titaniškas Platonas,
ar negirdi, kaip sidabriniu upeliu
čiurlena Safo žodžiai,
ar kaip sonetuose Petrarka liūdnas guodžias? ...

— — — — — — — — — —

Vytautas Kašuba „Tremtinė“
(medis, 1946 m. Miunchene)

Viena dvasia tada su dangumi dar jungė žemę,
o mumyse šiandien rusena
maištinga prometėjiška ugnis,
tokia maža suskilusi širdis
nei žemėj nei danguj jau atramos neranda
ir sopulingai bando
labiau pavergti dangų ir žemes.
Bet juo labiau menkėjam mes,
ir juo labiau dvasia maištinga skyla.
Jau nepajėgia, neprabyla
mūs amžius gotiko rūsčiais kontūrais,
nei išminties Platono nesilieja upės plačios ...
Jau veltui, veltui prometėjiškos mūs kančios,
tiktai tironų pančiais
žvangės mūs šimtmetis kartų kartom — — —

— — — — — — — — — —

širdim suskilusiom, dvilypėm, kruvinom
o Viešpatie, kaip niekad mes menki!

Nuo skarotų Švarcvaldo viršūnių
vis dažniau namų ugnelėn mintys rieda, —
jau seniai maža dukrelė miega,
ji ir jos lėlė ...
Ir mes abu — tokie kaip jos abi
mažyčiai ir menki.

SKULPTORIUS VYTAUTAS A. KAŠUBA

Tarp daugelio Vokietijoje gyvenančių Lietuvos dailininkų, skulptorių girdime vos tik porą. Tai Vytautas A. Kašuba ir Aleksandras Marčiulionis. Skulptorius V. A. Kašuba, šio karo audros atblokštas į Austriją, 1945 m. gale atsiranda Miunchene. Šia proga skaitytojus norime supažindinti su šiuo Lietuvos skulptūros jaunesniuoju reprezentantu.

Skulpt. Vytautas A. Kašuba gimė ano pasaulinio karo pabėgėliško gyvenimo anplinkybėse 1915 m. rugpiūčio mėn. 15 d. Minske. Grįžęs Lietuvon, mokosi Marijampolės gimnazijoje ir, baigęs medžio drožybos mokyklą, 1935 m. įstoja Meno Mokyklon Kaune, skulptūros studijon. Ją baigia 1939 m. 1941 m. pakviečiamas ton pat mokyklon vesti skulptūros studijos medžio, marmoro ir granito klasę. Tais pat mokslo metais Meno Mokyklą perorganizavus į Taikomosios Dailės Institutą, skiriamas šio instituto skulptūros studijos vedėju. Šiose pareigose lieka, kol vokiečių oukpaciné valdžia, likviduodama visas aukštąsias Lietuvos mokslo, meno ir kultūros institucijas, šį institutą 1943 m. uždaro.

Vytautas A. Kašuba dar mokymosi metais spėja pasirodyti kaip bebrėstantis, gabus skulptorius, sukurdamas visą eilę darbų: įvairioms bažnyčioms statulas, kapinių paminklus Vilkavišky, Alytuj, K. Naumiesty, naujosios Lietuvos Karininkų Ramovės Prezidento kambario papuošimus. 1937 m. su medžio skulptūromis dalyvauja pasaulinėj meno parodoj Paryžiuje, už savo darbus medyje gaudamas aukso medalį ir diplomą. 1937—1939 m. m. laikotarpyje sukuria įvairių darbų- kurių gera dalis puošia V. D. Karo Muziejų (žuvusiųjų kriptoj — granitiné kario kauké, pavargusio kovotojo stambi figūra ir kt.). 1939 m. dalyvauja pasaulinėj meno ir technikos parodoj New-Jorke, ten išstatydamas 3-jų metrų dydžio Vytauto Didžiojo statulą, buvusią centrine Lietuvos paviljono figūra, ir simbolinę figūrą „Derlius" marmore (1,5 metr.). Tarp kitų jo gausių kūrinių paminėtini šie: Žemaičių plento pratiesimui paminėti pastatytas granito obeliskas su perkūno žirgų galvomis, 7-nių metrų aukščio (1939 m.). „Lithuania Dolorosa" („Kenčianti Lietuva") — sarkofagas su monumentalia grupine figūra, vaizduojančia svetimųjų mindomą ir tremiamą Lietuvą (1942 m.). Lietuvos dailininkų apžvalginėje parodoje Kaune 1942 m. už skulptūrinę kompoziciją „Kaliniai" (3×1,5 m.) gauna pirmąją skulptūros premiją. 1943 m. pradeda kurti didžiulę kompoziciją „Pieta", numatytą pastatyti Rainių miškelio kankiniams paminėti paminklinės koplyčios altoriuje. Lygiagrečiai pradeda kurti Kauno Arkikatedrai-Bazilikai Kryžiaus Kelius.

Nuo sunkių gyvenimo ir darbo sąlygų susilpnėjus sveikatai, 1943 m. priverstas nutraukti savo intensyvų darbą ir atsigulti sanatorijon, iš kurios lovos ji prikelia 1944 m. vasaros karo įvykiai Lietuvos žeméje. Įvykių verčiamas skulptorius be savo darbų, eskizų, fotografijų ir įrankių atsiduria Vokietijoje.

Tremtinio salygomis gyvenimas stovykloje visiškai neduoda progos dailininkui-skulptoriui bent tiek kūryboje reikštis, kaip tai dar šiek tiek įmanoma kitos srities dailininkui. Skulptoriui lieka tenkintis mažesnio pobūdžio darbais vieninteléje, nors taip pat sunkiai prieinamoje, medžiagoje — medyje. Gyvendamas Miuncheno DP stovykloje, jis jau suspėjo sukurti keletą darbų: „Eglé, žalčių karalienė", „Tremtiné", „Šv. Veronika", „Motina" (visi medyje). Be to yra padaręs kelias dešimtis eskizų-piešinių didesnio pobūdžio darbams, kurie dabartinése sąlygose negali būti realizuoti.

M. D.

ŽMOGUS IR PASAULIS

(Tąsa iš 140 psl.)

įtampa, kuri yra pasaulyje. Joje pasaulis tampa tikrai polariniu faktu, nes čia ir pasaulis kartu siekia nenykstamumo, o iš kitos pusės jis savyje neša gyvybés ir dvasios priešą-visa graunantį chaotinį demoną. Tarp nepaliaujamo buvimo ir nieko yra didelis tarpas. Tarp jų yra praraja. Žmogus yra pasaulio viršūné, bet kartu ir tas lieptas, ant kurio šios abi prarajos kartkartémis mégina susitikti. Per jį pasauliui mégina ištiesti ranką amžinybé; per jį mégina ir „nieko demonas" sunaikinti amžinybę. Žmogus yra kaip tas laivas audringoje jūroje, ir su apdairumu jis turi stebéti savo būres, nes galybés, norinčios jį sustabdyti be uosto, nepaliaujamai jį puola. Arba su Šekspyru šioje vietoje galime, tiesdami ranką į kitą realybę, susimąstę ištarti: „mes esame kaip laivai audroje, ir vargas, jeigu Dievas nepadés mums teisingai kreipti bures". Iš šios perspektyvos žiūrédamas į savo ir pasaulio egzistenciją žmogus turi teisés pasijusti silpnas ir ne iš religinio sentimentalumo, bet iš gilaus dalykų supratimo mes jaučiame šičia ribą, kuri jau atsidaro į sekančią mūsų realybę, būtent į Dievą [3]).

4. PRIEŠINGYBÉS IR HARMONIJA

Pasaulis ir žmogus arba kaip mes pradžioje formulavome „pilnasis pasaulis" yra ne pastovi harmonija, bet polariné priešingybių įtampa. Todél néro ko nustebti, jeigu mes pasaulyje matome priešingybes šalia viena kitos, kaip griežtas ir nesuderinamas priešingybes. Gal būt, mes esame dél to priversti susimastyti, bet pats faktas aiškéja iš polarinés pasaulio egzistencijos. Gyvybé ir mirtis, švelnumas ir žiaurumas, meilé ir neapykanta, džiaugsmas ir liūdesys — tai yra vis priešingos sąvokos, kurių viena teoretiškai kalbant, turétų išskirti kitą. Tačiau teorija ir praktika, tur būt, gali kartais būti irgi priešingomis sąvokomis, nes šios priešingybés, būdamos logikos sferoje neįmanomomis, praktikoje sutinkamos šalia viena kitos. Ir tik šių priešingybių atskyrime, kuris yra egzistencijalinė kova, pasaulis rodo savo tikrąjį veidą. Pasaulis siekia harmonijos, bet tai yra tik jo idealas ir, kad jis jos neatsiekia, yra jo netobulumo pažymys.

Bet netobulumas gali būti krypties rodyklé. Ir pasaulyje esančios priešingybés, kaip tik ir yra tokiomis rodyklémis, kurios kalba, jog yra galima harmonija, jog ji yra siektina, kaip idealas. Tačiau muzika remiasi ne vien harmonija. Dažnai gražesné melodija turi daugiau disonansų, nesuderinamumų. Ir pasaulis yra veikiausiai tokia melodija iš disonansų. Bet jinai néra dél to menkaverté ir, gal būt, ne vienam ji gali būti ir miela.

Ir pats žmogus yra dažniausiai paradoksalinė apraiška, nes ir mes „savyje nešiojame tiesos paveikslą, nors mūsų specifiškas pažymys yra klaida" (Paskalis). Ir pats žmogus yra tik pakeliui į harmoniją, o jo kasdienos daina skamba dažnai net melodiją ardančių disonansų dūžiais. Bet žmogaus uždavinys yra séti harmoniją, kovojant su priešingybémis. Jo uždavinys yra pasaulio egzistenciją praplésti ir ją įprasminti. Galédamas kartu naudotis ir pasaulio principų valdymu — naudodamasis materija, forma, tvarka ir laiku — žmogus yra pasaulio valdovas ir jo Tvérėjo bendradarbis. Jisai vienas žino pasaulio uždavinius ir jo prasmę; jis tad ir turi pareigą būti vadovu šioje egzistencijalinéje kovoje pakeliui į tobulumą. Vis atsirandančios priešingybés pasaulyje ir žmoguje turi tikslą įspéti, kad nebūtų sustota pakeliui, kad kiekviena minutė yra nepaliaujama kova už pozityvųjį polį. Pasaulis nori būti žmogaus matomas ir suprastas. Ir šiuos uždavinius žmogus gali atlikti, bet tik ne savo naudos ieškodamas, o jausdamas atsakomybę už save patį ir už jam patikėtus daiktus. Žmogus kelia ir griūva, myli ir nekenčia, džiaugiasi ir liūsta. Bet su juo kelia ir griūva ir jo pasaulis. Ir jis yra ne tik už save atsakingas. Nes ne tik jis, bet ir daiktai ir kitos būtys ilgisi „naujo dangaus ir naujos žemés", į kurią jis ir jie eina. Pasaulis - žemė ir dangus - nori būti žmogaus pažinti ir pamilti. Ne įkainuoti, bet pamilti. Taip. Ir tos plikos uolos, jeigu man leista grįžti atgal į kalnų perspektyvą, ir tie debesys ir medžiai ir akmens ir ta maža peteliškė, skelbianti gyvybę, ilgisi žmogaus meilés. Pasaulis ir ypač ta žemė po mūsų kojomis yra ištikimi žmogui. Jie yra jam klusnūs ir atsidavę. Ir niekas neturi teisės jų paneigti, kaip negatyvaus prado. Néra jokio moralinio dualizmo tarp žmogaus ir pasaulio. Pasaulis tiki ir laukia, kad žmogus kiekviename susitikime su daiktais ir su savo broliais atverdamas naują pasaulį, neužmirš vienybés tarp jų esančios ir neišduos jokiems neigiamiems poliams ir nieko demonanms nei savęs, nei žmogaus, nei pasaulio. Laiko dimensijoje, formos savitume, tvarkos bendrume ir materijos vienybéje pasaulis kovoja ir per žmogų jis tiesia ranką į nepaliaujamos egzistencijos polių.

[3]) *Apie „Žmogų ir Dievą" kalbama atskirai trečiajame darbo skirsnyje. Šičia mes tegalime tai tik nurodyti.*

Liudas Dovydėnas

Gali būt dešimta valanda niūraus spalių mėnesio vakaro, kada trys vyrai sustoja prie durų žvejo trobos. Durys praviros, iš vidaus dvelkia džiovinta žuvim ir neseniai perkilotais suplėkusiais skudurais. Vyrai tylėdami viens į kitą pažiūri, nors nakties tamsoje tik akys spindi po sunkiais dangaus debesims, slenkančiais vilnimis nuo putojančios jūros į juodą kranto mišką.

Vieną akimirką baimingai kiekvienas klausia: Kas yra viduje? Tai juos sulaiko ir vienas iš jųjų, matematikos, mokytojas Dėdinas, parodo pirštu trobos palangėje kelmą ir pirmas atsiseda:

— Man vistiek, čia atsiduskim.

Susėdus, valandėlę stoja tyla, savita pajūrio tyla, kurią pripildo putotas jūrų šniokštimas ir gilus miško medžių gaudėsys. Kartais pro debesų properšą pasirodo žvaigždė, tarsi pašokdama iš debesio į debesį.

Visi trys įsiklauso, bet jūrų ošime jie negirdi patrankų dundėjimo, tik kažin kur, Klaipėdos miesto šone, matyti siūbuojanti gaisro pašvaistė.

— Dega, — sako Mikas Svogūnėlis.

— Matai, kaip plakasi.

— Dega. Ryte ryja gėrybes, — atsako Valiauga.

— Ugnis ir dūmai, dūmai ir ugnis, — pranašingai kalba mokytojas Dėdinas, — bet jis galvoja, kas yra trobelėje. Čia, pajūrio miško pakraštyje stovi vieniša troba. Žinia, jos gyventojai buvo vokiečiai ir seniai išbėgo. O kas dabar viduje? Gal koki kariai miega ar budi. Gal vidų csantieji matė, kaip atėjo jie, trys pabėgėliai.

Be to, iš kur jis žino, kas šitas jaunas, labai šviesiais plaukais vyrukas, kuris sakosi esąs technikos studentu. Gas koks plėšikėlis, gal kokios armijos agentas. Ir pavardė — Svogūnėlis. Gi šisai, gal jau šeštos dešimties, savo platumu peržemas prekeivos veidas. Jis sakosi esąs linų pirkliu, žmona prie Mažeikių atkirsta fronto. Kas jo čemodane ir galvoje? Šiandien, priešpietės metu jis juos sutiko vienam griovyje, slinkdamas lyg tai į Vakarus, poškant šūviams žemėje ir danguj. Su šitokiais gali ištikti kvaliausiai neapdairi nelaimė, įėjus į vidų ir užmigus. Dieve, toks karas, tokia kūno ir sielos degradacija! Taip viskas dabar įmanoma...

— Mastai, ponas mokytojau? — klausia Valiauga.

— Pasakykit, ar mums lysti į šią skylę? — klausia Svogūnėlis.

— Keliaukim? Nors po centimetrą — pirmyn.

— Aš mirsiu iš nuovargio. Ak, Jėzau, gal aš jau visai sunykęs!...

— Ne, pons Valiauga, mes per daug prisibastėm, todėl mūsų dvasiniai ir fiziniai ištekliai visai išsisėmė, tačiau, ko mes čia sulauksim?

Dėdinas šitai jau kelintą kartą tikina ir klausia, bet nieks jam neatsako. Jie gal baimės išplėsta vaizduote baimingai regi, kad jų būklė tarsi sąšlavų dėžės dugnam atsidūrusių. Aišku, jog Palangoje ir Klaipėdoje jau yra tie, nuo kurių juos gena baisesnė už pačią mirtį žmogui nenusakoma baimė. Gal tai jau nebe baimė, bet begaliniai platus ir be paguodos rūpestis. Tas rūpestis suranda atsaką: į Vakarus yra kelias tik jūra, tačiau kur yra nors lenta banguojančioj vandenų platybėj?...

— Bet naktį keliauti, mano ponai!? — dar pajėgdamas gyvai nustebti, aiškiu balsu klausia Svogūnėlis.

— Taigi kad... kad kiekvienas kvailas kareivis mus be perspėjimo gali pašauti, nušauti... Protingų karių gadyné seniai pra...

Dėdinas sugriebia Valiaugos ranką... Kažin kas sušlamėjo trobos viduje. Tyla. Trys galvos priartėja viena prie kitos, tačiau veiduose matyti tik akys, vienos į kitas įsmigę. Dėdino kairė, Svogūnėlio dešinė ranka be žodžio supranta Valiaugos geismą: Į mišką?

Pasilenkę, dideliais žingsniais, aplenkdami galą trobelės, nugura į mišką. Žemos pušelės juos apsupa, ir jie sugula ant pilvų, norėdami įsižiūrėti trobelės pusėn. Tyliai kvėpuodami žiūri pro pušeles į ūmai prasiskyrusius debesis vakaruose. Tos šviesios properšos viduryje regi trobelę, kuri stovi tyli ir žvilga dviejų langų stiklais.

— Mano čemodanai!? — sušnypščia Valiauga, pajutęs rankose rankas, ir ūmai, kaip žarijas, atleidžia. — Mano čemodanai, mano gyvenimas!...

— Ramiau, ponai! — sudraudžia Svogūnėlis.

Po valandėlės Valiauga teisinasi ir guodžiasi: -

— Ten trys kostiumai, visi nesiūti, du auksiniai laikrodžiai, trys portcigarai, grynų kiaulienių... — susilaiko, nes pavakario metu Svogūnėlis skundėsi trečios dienos alkiu, o jisai vaikišku nekaltumu guodėsi: — Susimaišė mano galvelė, taip be trupinio pakilau...

Tiesa, Valiaugos čemodanuose nebuvo duonos. Tik pyrago sausainiai, kumpio ir dvi dėžės lydytų kiaulienių taukų.

— Gal tu, ponas Svogūnėli, tu jaunesnis — maldauja Valiauga.

— Luktelėkim, ten ir mano pasiliko, — dusliai prabyla Dėdinas.

Svogūnėlis vangiai apčiupinėjo savo kuprinę ir dėkojo mielai Julijai, kuri parūpino patogią kuprinę. Ir jis giria save neprasitaręs dviem pripuolamiems nelaimės draugams apie savo puikias medžioklišKas dešras. Nuo pat ryto jisai nevalgęs kaip Dėdinas ir Valiauga, bet jis guodėsi pasiteisinimu, kad trims vyrams permenka užkanda, ypač kai paaiškėjo nėsant né pas vieną duonos.

———

Pamažu blaivosi. Kelios žvaigždės pasirodo rytų šone, tarp smulkių dūminių debesų slenka pusė ménulio. Ir vėjas kiek aprimo. Tik Klaipėdos mieste matyt gaisrų pašvaistės ir čiaža kulkosvaidžiai. Dažniau bliksteli patrankų sprogimai. Atsisėdę ant drėgno smėlio, pamato juodą katę išsliuogiant pro trobelės langą.

— Tai velnio sėkla! — sukeikia Valiauga. Ir nori eiti prie čemodano, bet Dėdinas pataria būti vietoje. Tai gera vieta, o iš čia jie regi krantą, jūrą, trobelę, tačiau jų niekas nepastebės.

— Nieko néra pavojingesnio, kaip apsistoti troboje, — aiškina Svogūnélis. — Mes nežinom, kas ten viduje, be to, kas eis pajūriu, tas tuoj pastebės.

— Uuu! Aaa! Muutter! — išgirsta pajūryje skardų, ploną balsą. Tai kartojasi tris kartus. Kažkas sušvilpia.

Vienas po kito sugula, ir pro pušelių liemenis įdėmiai žvalgosi. Pajūrio smėlyje jie įžiūri putas ir bangų keteras, dūžtančias į lékštą krantą. Vidurys dangaus visai blaivus, tarp dangaus ir jūros prasiplečia erdvė, ir toje erdvėje dar kartą nuaidi:

— Uuu, aaa! — atrodo, kad tai vaiko šauksmas, bet nematyti, nes jūra ir miškas netoliese pasisuka, uždengdami pajūrį, iš kur aidi šauksmas.

Ir tuo metu; ménulio blankioj šviesoj, pajūryje pasirodo labai mažas žmogus. Jis artéja prie trobelės. Jie jau mato vėjo taršomus plaukus ir kuprinę ant pečių. Žmogysta sustoja, tuo metu pro debesis išlindęs pusménulis nušviečiai, gal 10—8 metų, berniuką, kuris iš léto artéja prie trobos. Jisai dingsta antroj puséj trobos, ir tik po kelių minučių pro langus blyksteli šviesa; vaikas viduje, tur but, degtuką užsižiebė.

— Pamišélis! — sušvokščia Valiauga.

— Léktuvus prišauks! — pritaria Svogūnélis.

— O mes eikim tenai, — pasiūlo Dėdinas. Vyksta tylus pasikalbėjimas, stovint už pušelių. Žiburélis greit užgęsta, bet vaikas nebepasirodo lauke. Jie nutaria, kad tai tos trobelės gyventojas.

— Tur būt, ten yra ir daugiau tyliai kvépuojančių, — samprotauja Dėdinas, tačiau pataria patylomis kalbant artéti prie trobos, nes, kitaip, gali vaikas išsigąsti trijų nakties vyrų. Tardami, kad šitame pajūryje dažniau maišési vokiškas žodis, jie kalba vokiškai, nors Valiauga težino šešis septynis žodžius.

— Gute Nacht, — taria prie slenksčio Dėdinas, bet iš vidaus nieks neatsako. Visiems trims stovint prie slenksčio, darosi nei šis nei tas, nes nesiranda pirmojo peržengti slenkstį. Svogūnélis pataria žengti Dėdinui, nes jisai kalba vokiškai. Ir Dėdinas žengia į klaikią prieškambario tamsą, pasuka į dešinę, kur pro langą krintas šviesos pluoštas apšviečia anversta kibira ir didelio kirvio žvilgančius ašmenis. Vienas už kito sustoja, kol Dėdinas užbréžia degtuką... jie įžiūri dvi lovas, pakreiktas jūros žolémis, kertéje stala, du ilgi suolu, po suolu suklupusius ilgaaulius žvejo batus. Batai juos suramina ir primena žmogaus artuma. Arti durų stovinčioj praviroj spintoj Svogūnélis pastebi lempelę, ir pasiūlo uždegti. Maža, nuo praviru durų dvelkimo virpanti liensnelė iš léto stiebiasi ir nuveja šešélius į plačias kambario kertes.

Valiauga susigriebia užtemdyti du keturkampius langelius; vieną užstato spinta, antrą užkemša iš lovos jūros žolémis. Išémus žoles, pamato pačioj kertéj, palovyje, bailiai prisiglaudusį vaiką, ant suriestų kelių rankomis apkabinusį žalsvą kuprinę.

— O du, Kinder! — sušunka Svogūnelis ir nusijuokia, o Valiauga greit išskuba į lauką, iš kur po valandélės grįžta su čemodanais abejose rankose. Tuo metu prieš Valiaugą atsistoja ir juodaplaukis, nepaprastasi išraudusiais skruostais berniukas, prie krūtinės prisispaudęs jam per sunkų nešulį.

Dėdino klausinéjamas jis vis tyli, tik išgąsčiu ar karščiu degančiomis, tamsiai mélynomis akimis, žvalgosi į duris. Pagaliau, jis atbulas prisitraukia prie lovos, atsargiai atsiséda ir globiai spaudžia prie krūtinės žalsvą, anglimis ar dulkémis sušiurusią kuprinę, vadinamą rücksaką.

Pagaliau Svogūnéliui pavyksta sužinoti berniuko vardą — Martynas. Ir tévo pavardé — Butgereit. Jis vakar vakare išbégęs iš degančių tévų namų. Motina išbégusi su trijų metų broliuku gatve, nes broliukui iš vienos kojos labai bégęs kraujas. Gal būt, ji nubégusi į ligoninę, gal būt, pas Eriką Gysler, storąją tetą, kuri turi didelius namus Žuvédrų gatvéje.

Svogūnélis aiškiai didžiuojasi savo vokiškos kalbos mokéjimu ir sugebéjimu kvosti vaiką. — Aš pažįstu vaikų psichologiją.

Dėdinas susirūpina, žiūrédamas į degančias akis. Vaiko ryškūs antakiai ir tvirtas smakras su duobute gražiai taip derinasi prie nepaprastai baltų dantų ir gražių lūpų. Jis pastébi lankeliu kuprinę apglébusių rankučių karštligišką virpéjimą.

— Tau šalta, Martynai? Tu turi gulti, — sako Dėdinas labai netikru balsu, ir susirūpinęs klausia save, kuo jis, senbernis ir matematika tegyvenęs, pagelbés vaikui ligos reikaluose.

Dėdinas piršto mosteliu pakviečia Svogūnélį ir abu prieina prie kertéj susimąsčiusio Valiaugos. Jie aiškinasi, kad šiuo nakties metu nesaugu sustoti šioj pastogéje, bet ką su vaiku, kuris plaučių uždegimu ar kokia kita liga serga ir gali mirti? Svogūnélis lengvai ir greit nutaria, kad šis vaikas, Klaipédos priemiesčio žvejo išpera, susiras sau kelią, kaip iki šiolei; Valiauga irgi nepataria per arti laikytis, nes karo metu šiltinés ir kitos ligos eina su kariais, kaip šunes ir utélés. Anksti rytą bandyt artéti prie Klaipédos arba ieškoti laivelio, ir taip gal pavyks išsprukti iš šio pasagos — apsupimo.

Tuo metu pašoka berniukas ir metasi pro duris, bet prie krūtinés prispausta kupriné jam sumaišo žingsnius, ir jis krinta arti slenksčio. Dėdinas greit prišoka ir neša ant lovos, bet berniukas ima garsiai šaukti.

— To tik betrūko! — nepatenkintas Valiauga priekaištauja Dėdinui ir vaikui.

Dėdino klausiamas, ko jis bijąs, berniukas kukčioja kniūpščiomis ant kuprinés užsigulęs. Umai pakéles galva ir nubraukdamas ant akių krintančius tankius plaukus, lietuviškai paklausia:

— Ar jūs mane nepiauti?

Valiauga užsigauna ir nustemba: iš kur vaikigaliui ilindo tokia mintis? Svogūnélio ir Dėdino klausinéjamas, vaikas pasakó, kad jis suprantas, kas jie. „Sie sind Litauer", sako išgąstingai vaikas. Pradžios mokykloje, ponas mokytojas Fuchs jiems daug kartų aiškinęs, kad lietuviai daug brolių vokiečių papiovę. Lietuviai esą laukiniai ir...

— Aš mačiau, jūsų delnai yra geri, — pataikaujančiai sako vaikas, žiūrédamas į vyrų rankas. Jis prašo vandens, nes jūrų vanduo buvęs labai sūrus ir jam esą gana... Pagirdžius virtuvéje rastu vandeniu, vaikas klausiamas atsako, jog mokytojas ponas Fuchs sakęs, kad dažno lietuvio delnai esą apžélę plaukais.

Véliau Martynas įsidrąsina, pasakodamas apie savo tévą, motiną. Tévas esąs klaipédietis, bet motina nuo Tauragés. Tik Klaipédoje išmokusi vokiškai, nes tétis labai bijojęs užgauti vokietybę. Naktį, kai tévas būdavęs laive ir jūroje, motina ilgas valandas kalbédavusi saviškai. Pasakojusi apie raganą, kuri sijonu apdengusi jaučio ragus, jojusi per laukus, bandas ganančius vaikus gąsdindama, apie mažą baltą paukštytę, kuri svetimoje šalyje sutepusi plunksnas ir balsas užkimęs nes ji buvusi lygumų paukštė, o jai tekę gyventi kalnuose, kur šali upeliai galvatrūkčiais béga į lygumas, nes ir upeliams buvę niūrūs aukšti snieguoti kalnai.

— Ar jūs mokéti pasakų? — paklausia vaikas, ir nusvyra jo galva ant žalsvos kuprinés. Po valandélés jis pakelia, karščio ir išgąsčio pilnas akis, ir surinka:

— Die Feuer!... Hannelle, Han-nellee!

— Jis serga, regi, — jau susirūpina ir Valiauga.

Dėdinas pataiso iš jūros žolių ir savo antklodés patalą, užkloja vasariniu paltu. Svogūnélis išima iš kuprinés vilnonę antklodę, bet pasiteirauja ar néra kokio gyvio pas vaiką...

— Kuo galim, kuo galim, ponas Svogūnéli. — Ir jis pats Dėdinas, paémęs Svogūnélio antklodę, užkloja. Kai jis nori kiek atokiau padéti kuprinę, vaikas pirštais įsikimba, kaip paukščio kojomis. Dėdinas užuodžia degésių ir apdegusios mésos kvapą ir užgriebia kažin kokio žvéries galvą. — Gal būt tai koks papiautas kralikas, — pagal voja sau Dėdinas, bet jis nedrįso tai žodžiu aptarti. Jam kelia baimingą rūpestį ir kažin kokį blogą lemiantį nujautimą. Tuo metu Valiauga spélioja:

— Muterké, matyt, aprūpino geru užkandéliu. Ir kvepia, taip sau, mésele...

— Jeigu vaikas nemelavo, tai tam nebuvo laiko. — Atsako Svogūnélis.

— Tai išeina, kad visi mūsų planai aukštyn kojom? — Ramiai, apgailéstaujančiai spélioja Valiauga.

Dėdinas tyli. Jo galva pilna susirūpinimo: kuo ir kaip padéti vaikui. Jis gédingai sau priekaištauja, kad visi ryšuliai ir čemodanai paliko prie Kretingos, o maišatyje tenugriebé tik maža matematinémis formulémis ir keliomis knygomis užkimštą čemodanélį.

— Aš tai negalésiu vaiko taip palikti, — nutaria Dėdinas. — Man regis, mes vistiek turim laukti ryto, o tada gal kas pasirodys...

— Penkiakampé raudona žvaigždé — atsako Svogūnélis.

Bet Dėdinas, kaip nieko kito nežinodamas, atsiséda ant lovos, paglosto karštą vaiko galvutę, palaiko karščiu virpančią rankutę. Vaikas lyg kiek šviesesnis, ir prašo pasakyti pasaką, „... taip, kaip mano mamulé". Jis prašo kalbéti garsiau, nes pajūriu eis mamulé ir ji išgirs savųjų kalbą... Bet

NAKTIS

A. Jasmantas

Naktis, ta verpėja voratinkliné,
Tuoj mūsų langus užraizgys,
Plazdėdama, kaip aksominis
Paklydęs vakaro drugys.

Kalneliais leisis bandos su varpeliais,
Ir piemenėliai paraliuos,
Ir ilgas ilgas kaimo kelias
Drebės ménulio spinduliuos.

Paskui varpai pakils pakalnėj tingūs
Ir supsis kloniuos ir aidens,
Ir atsišauks daina pradingus,
Daina liūdna, daina rudens

Nakties, tos verpėjos voratinklinės,
Kuri mūs langus užraizgys,
Plazdėdama, kaip aksominis
Paklydęs vakaro drugys.

Šituo susirūpina Dėdinas, nes jis niekada neturėjo reikalų su vaikais, ypač su pasakomis... bet ryžtasi. Šitas Dėdino tikrumas atsiduoti reikalui ir mielas rūpestis, jaudina Valiaugą.

Kai Dėdinas rengiasi pasaką sekti, Valiauga tyliai išslenka už pravirų prieškambario durų, ant palangės kelmo; jis tariasi, kad tai saugiau, nes pastebės artėjančius prie pirkios. Patikrinęs savo čemodanų užraktus, rankenas, jisai girdi Dėdino pasakos žodžius sklindančius iš pirkelės vidaus. Valiaugai akin krito rožinės nepaprastai raudonos vaiko lupūtės ir balti, kaip obels žiedai, dantys. Aprimusių debesų, ménulio ir žvaigždžių danguje regi lengvus, baltus debesėlius. Jie plaukia į rytus, neužkliudydami jokių krantų, ne taip, kaip jūrų bangos, dūžtančios į krantus. Prie kranto priplautas lentagalis plūkšteli dūžtančiose bangose, ir tai lyg kažin kas muša taktą už trobelės ošiančio miško giesmei. Pryšakyje putojanti jūra ir pilnas žvaigždžių rudens dangus, o už trobos — namai, šalis — tėvynė. Kas ji? Kaip ten dabar?... Jis išvysta prie kryžkėles, netoli Paežerių lauko kryžiaus nulaužtą ąžuolą. Ir, regis, tai ir bus tėvynė...

„Vaikai, maži, geri vaikai, ateidavo prie jūros. Jie matė vandenį ir dangų, gi po kojomis buvo smėlis. Tai šitie vaikai, žvejų vaikai, įsinorėjo per jūrą, antron pusėn nusikakti", girdi Valiauga Dėdino pasaką. „Bet kaip gi per tokią plačią jūrą? Tai jie padaré baltus laivelius. Mažyčius, labai lengvus laivelius. Ir paleido tuos laivelius, kai buvo palankus vėjas. O laiveliai lengvi, baltučiai, tai jie ir plaukia. Vaikai mojuoja rankutėmis nuo kranto. Tolsta laiveliai, o vaikai vis žiūri į baltus, tolstančius laivelius. Tada vaikai sako: „Į mūsų laivelius susėdo balti angelai ir nuves laivelius į aną pusę, į aną puse, kur laukia geri, mieli kito kranto vaikai. Ir plaukia, plaukia balti, mažyčiai laivai..."

Valiauga regėte regi baltus mažvčius laivus. Ir jis atsimena savo sūnų, septynių mėnesių Algiuką. Kaip jis laukė ir džiaugėsi tuo vaikučiu. Jis buvo šviesiaplaukis, akytės tokios mėlynos, o jau lūpytės... Šitas mažas, gležnas padarėlis turėjo paveldėti ūkį, dvejų aukštų mūrinį namą ir gerą puskilį aukšinių, bet... Tai buvo baisu ir labai skaudu. Jis tik tada pajuto likimo ar Apvaizdos galybę, bet teisybė buvo pažeista. Jam buvo neįmanoma žiūrėti į savo mielą, gerą žmoną. Ji buvo teisinga, ji neturtingam davė, ji katei pakišdavo pilną lėkštę. Ir štai šitokiai moteriškai verkti kūdikio! Jam buvo labai sunku, nerandant toje nelaimeje teisybės. O jis, pirklys, niekam skriaudos nepadaręs. Pasitaikydavo, taigi, kad tris vagonus linų palaiké lietuje, o véliau viršutinius pundelius pakrovė į apačią ir pardavė viską valdžiai. Bet kas su valdžia šimtą kart pikčiau nedaro!... O jo sūnelis mirė. Miré paskutinis, lyg perspėdamas, kaip lengva neįkainuojamų gérybių netekti. Kunigas paguodžiančiai stengėsi aiškinti: „Baltos, gražios kūdikių vėlės reikalingos amžinojo grožio karalijoj, jos ten skraido arčiau jūros žiedų, kaip lengvi drugeliai...

Ir štai jis sėdi prie jūros, netekęs visko, apsisukusia ir sunkia galva, nepajėgiąs atskirti, kas vaisinga, kas gera, kur eiti, kuo pasikliauti.

„... Ateisim, Martynai, ir mudu ant kranto marių. Aš paleisiu didelį baltą laivą, į jį susiglaus angelai ir geri vaikai ir plauks ten, kur gera, gražu, teisinga, o mes stovėsim ant kranto, nors mūsų širdys bus baltame laive..."

Valiaugai nejučiomis išrieda ašara. Jis, ūmai pakilęs, atsargiai įeina vidun, pažvelgia į berniuką, gulintį ant jūros žolių aukštielninką ir žiūrintį didelėmis skaidriomis akimis į baltas, kiek nuo dūmų parudusias lubas.

— Tu, ponas Dėdinai, gal pavargai, aš padabosiu, — taria Valiauga ir gėdingai nubraukia ašarą mėsingu, plačiu delnu.

— Jis dabar ramesnis, jis tuoj užmigs, — atsako Dėdinas. — Abu galim išeiti. — Jam nejauku matant Valiaugos drėgnas akis, nes neteisingai buvo aptaręs Valiaugą, kaip buką, beširdį pirklelį, savimi susirūpinusį. Jis paima Valiaugos storą, trumpa ranką ir abu tyliai išeina į naktį. Dėdinas séda ant slenkščio, o Valiauga ant kelmo. Valiauga pataiso čemodaną, stovintį prie kelmo, ir staigiai paklausia:

— Argi tamsta nenori valgyti?

Dėdinui atsakius, kad jau praėjęs noras, nes visas rūpestis esąs šisai vaikas su apsvilusios mėsos kvapo kuprine.

— Aš turiu truputi riebalų, kiaulienių taukelių. — šniokšdamas klaupiasi Valiauga prie čemodano ir išima sausainių aptepa taukais. Godžiai valgydamas, jis girdi, kaip retkarčiais trekši Dėdino dantyse sausainiai su taukais... Tai pripildo Valiaugos širdį sotaus pasitenkinimo. Jis pasakoja:

— Iš mažo aš pradėjau, bet visada, tamsta, žinojau, kad pinigas yra didžiausia gérybė. Pinigą prie pinigo! Klijavosi, sekėsi, tamsta. Tai, sakau, dabar reikia žmonos. Didelis turtas žmona, bet aš vis prie pinigo... Abu sutarėm kelius metus kliūtimis neapsi — krauti — tai vaikų nesulaukėm. Dar metai, kiti vis dar ir taip gerai... Pora kartų daktarai įsikišo, bet jau, sakau, yra turto, yra šio ir to, tai vaiką... Ir gimė. Kaip iš Dievo delno, jau gražus, tamstyte! Bet jau tokia teisybė, kad atėjo nelaimė... Toks berniukas, viskas buvo supirkta, tiek žaislų, tiek šio ir to, o vis, tamstyte, pinigas... O daktaras émė ir pasaké, kad daugiau vaikelių nebus — pavėluota. Ir liekam du. Tai sakau, nors gyvenkim, kas gi geriau, už gerą gyvenimą. Jau pasakysiu, abu sutvirtėjom. Žmona 98 kilogramus, nors mano ūgio, o aš 109 kilogramus. Valgėm gerai. Kaip jau sakiau, mano augmuo 1,63. Bet tamsta, jau po savaitės baladonių pasisveriu, tai „belikę 102 kilogramai. Tai ligi Dancigo liks tik skūra ir kauleliai... Kur dabar maniškė, ką ji pasiémė!?... Dar vieną prašau valgyti, imkit.

— Atsiprašau, — atsako Dėdinas, ir jis pakyla pažiūrėti berniuko. Menkos lemputės létai besisupančioje švieselėje guli, dažnai alsuoja. Ant sienos nugulęs šešėlis žymiai didesnis už smulkų, išraudusį berniuko veidą.

— Aš neramus, aš gal proto neteksiu, tamsta, — kalba Valiauga. Jūros ošime ir po tūkstančiais žvaigždžių, ant šakoto kelmo Valiauga atrodo tamsus ir prie sienos prisiglaudęs visais plačiais pečiais.

— Aš esu gale savo gyvenimo, aš gi žinau aukso ir gérybių kainą, bet kai reikėjo pasiimti kelionei — galva visai sumišo. Ką paimti, kas tikra, kas tikrai vertinga?...

— Kas tikrai vertinga!... — Kaip sapnuodamas pakartojo Dėdinas. Ir jis nutilo. Pasirėmęs galva abiem, į kelius atremtom rankom įsmeigė akis į jūrą, į kurią iš aukštybių nukrito žvaigždė. Užstojo ošianti tyla.

Tuo metu iš kampo pakėlė akis Svogūnėlis. Jis dėjosi miegas, bet viską matė ir apsvarstė. Sumeté jisai, jog su šitais dviem originalais nieko gero nebus, iš viso ko matyt, jie pasiliks prie vaiko, o juos nuo to atkalbėti — nepatogu. Valiauga turi valgio savo našuliuose, gal ir gérybių, bet iš ten neišpeši, gi šisai mokytojas plikas ir nuobodus. Jis nutaré dar prieš aušra pajudėti Klaipėdos link. Gal iš ten dar pavyks laivu, o gal atmuš... Atrodo, kad frontas kiek atslinko nuo miesto, o šios nakties tyla, tai tik prieš audrą. Bet jį vienas rūpestis neapleidžia: kas yra vaiko kuprinėje? Iš ten plaukia kentos mėsos kvapas, o vaikas taip liguistai saugo... Gal ten visos šeimos gérybės; o jeigu mirs, tai šitai kliūs Dėdinui ir Valiaugai. Tai būtų neteisinga, nes jam, vargingam pienininkui, tėvų pastogės ir visko netekusiam, nuo tu prakeiktų vokiečių tikrai derėtų paimti nors dalį. Ką čia, pagaliau svarstyti, nes kare vyksta dar didesni grobimai. Jis tik klausosi, ka šneka už durų.

„... Visa šeima ilgai svarsté, kas imti, kas palikti, bet kai staigiai prasiveržę tankai émė pakluone riedėti, motina be svyravimų pasigriebė kūdiki ir tik juo nešina pasileido lauku į Vakarus.

Motinos širdis, tikriausia žmogiška širdis, žino pokiliausią brangenybę, — girdi Svogūnėlis Dėdino žodžius. — Iš griuvėsių, apkasų ir kraujo, išneškim sveiką nelaimių ir kančių ugnyje perdegusį žmogų, ir tas, man regis, bus didžiausias išlikęs turtas...

Svogūnėlis greit įbruka ranką į miegančio vaiko kuprinę, bet ten užgriebia kažinką plaukuotą... tai dvi apdegusių kralikučių galvos ir dar? Kuprinės dugne apdegęs vaiko lavonėlis!... Jis atšoka. Tuo metu, pravėręs akis, tyliai taria vaikas:

— Vasser!

Svogūnėlis, pernelyg, nustebęs, šoka prie durų:

— Vandens! Vyrai; vaikas vandens!...

Dėdinas nustemba tokiu Svogūnėlio staigumu ir išgąsčiu, o Valiauga atsimena turįs aspirino. Sugirdžius vieną tabletę, vaikas purto galvą ir ima blaškytis, minėdamas motiną, sesutę Hanellę ugnyje, vargšus kralikus...

— Kliedi, vargšiukas, — užjaučiančiai žiūri į veidą Valiauga, o Svogūnėlis skundžiasi galvos skausmu. Grynu oru pakvėpuosiąs... Išėjęs apsidairo, rytų danguje regi blyškius aušros išsiliejimus. Palangos pusėje ištrykšta žalia ir balta raketa, gal būt, už dešimties kilometrų. Jis pasuka į mišką, beveik ropomis prieina langą, nors tik pro vieną kertelę ištrykšta vos matoma švieselė. Jis, kaip kūdikis, neša prie krūtinės kuprinę, kur yra drabužiai, skutimosi įrankiai, dešros, odekolono bonkutė. Žaibo greičiu dingteli Dėdino žodžiai, apie motiną bėgančią su kūdikiu, bet jis skubėdamas guodžiasi, kad nereikės rūpintis žalios kuprinės keistu turiniu. Ko gero, šie du taurūs seniai laidotuves kels. O tai būtų pavojinga gaišatis.

Pabraukia rankomis kelias rasotas pušų šakas, gyvai pauosto delną, nes tebejaučia lipnius ir dvokiančius lavonus.

Valiauga atsiséda ant lovos krašto, o Dėdinas ant pravertos spintos slenksčio. Valiauga gyvai užuodžia apsvilusios mėsos kvapą, ir jis rūpestingai ima mastyti, ką galėjo sugriebti vaikas iš degančių namų? Menkoj lempelės šviesoj kupriné atrodo supliūškusi, tarp giliai alsuojančio vaiko ir baltos sienos.

Kada Dėdinas, palenkęs galvą snūduriuoja. Valiauga per keletą kartų gerai apžiūri kuprinę... Greit užklostes kuprinės raiščius, Valiauga valandėlę žiūri į vaiką, o po to prieina prie Dėdino ir uždeda ant peties šaltai prakaituotą delną:

— Tamstyte, blogai... — taria susirūpinusiai ir paslaptingai.

— Kas? A a, — pakyla Dėdinas.

— Su vaiku... Su vaiko krepšiu blogai, — Valiauga veda prie kuprinės bet tuo metu atsiséda berniukas ir ore rankomis keistai grabalioja.

Valiauga apklosto vaiką, ir prisipažįsta savo smalsumą:

— Sakau, nugi kas tenai dabar...

— Aš pradžioje pajutau du triušiukus.

Abu kiek palaukia, kol užsnūsta vaikas, paima kuprinę ant stalo ir, neišimdami lavono, atsargiai apžiūri.

— Tai Dieve, su kokiu turteliu!...

— Kągi, dienai auštant palaidosim, — matyt jau seniau aptartą išvadą pasako Dėdinas, ir padeda ant lovos sužliungančią kuprinę, atokiau nuo vaiko.

Abu sustoja vidurvie trobos, žiūrėdami į molinę nelygią aslą. Valiauga pastebi virpančius berniuko pirštus ir tyliai taria:

— Matyt, jam vėsoka... — Smulkiais, lengvais žingsniais prieina prie čemodano ir išima kostiumo medžiagą. Ne be didelio aukotojaus pasitenkinimo apkloja rūbu vaiką ir kojas apkamšo.

— Nebegaila... Angliška medžiaga, — pasako mostelėdamas trumpa, stora ranka.

Po valandėlės pro lango kertę ir pro duris įslenka aušra, apšviesdama vidury trobos gulinčio didelio kirvio ašmenis. Sugrįžęs iš lauko Dėdinas pasako niekur neradęs kastuvo, todėl nors kirviu... Jis prašo Valiaugą pasėdėti prie lovos, o pats eisiąs duobės kasti. Ir pasakoja stovėdamas su kirviu prie slenksčio:

— Jis pasakojo, kad pataręs vienas ponas bėgti į pajūrio miškus, tai jis ir keliavęs, nes miestas vis degąs ir daug šaudę. Jis vis kartojo: „Aš turiu atiduoti mamai". Tatai bekalbant Klaipėdos mieste pradėjo gausti, patrankos, pradūzgė léktuvai.

Artėjantį saulės užtekėjimą savaip sveikino ginkluotas žmogus.

Tarsi pajutęs Dėdino sumanymą, berniukas atsisėdo ir įdėmiai pažiūrejo į Valiaugą. Atrodo, jis rengėsi keliauti.

— Aš turiu eiti, aš eisiu mamos ieškoti.

— Visi kartu eisim. Kaip gi ne, eisim.

Kai berniukas aprimsta, Valiauga paklausia, kas esą ten, kuprinėje? Vaikas pasisiekia užrišti vyrų užmirštą virvutę ir kuprinę pasitraukia arčiau savęs. Valiauga paklausia, gal jis norįs pasakos pasiklausyti nors pats junta, kad aušros metu ir pasakos sklaidosi. Bet jis nori vaikui įtikti, todėl ima pasakoti apie liną, kuris iškėlęs galvą — mėlyną žiedą, ligi mėlynojo dangaus.

— Tai ir atskrenda, tamstyte, balti paukščiai ir sutupia ant žiedo... paukščių daug, o linas, kaip tamsta žinai, labai liaunas, tai paukščiai ir prilenké liną prie žemės juodos..."

Vaikas kažin ką sako, bet Valiauga nenugirsta. Tada jis atneša dar vieną tablete aspirino ir sugirdo, vandens pasėmęs molinio bliūdo šuke. Jis norėtų tęsti pasaką, bet neberanda, kaip ten su linu toliau buvo. Jis atsimena gimnazijos laikus, kai jis labai daug eilių rašė, taip gi stojasi akyse naktį regėtas kritimas į jūra žvaigždės. Valiauga ant balto sienos tinko juodu pieštuku sudeda eiles. Jo plota, raudona nosis suprakaituoja, kol jis pajėgia perskaityti:

Nukrito žvaigždė į marias,
Labai giliai nuskendo,
O kas atras, o kas atras,
Jei taip giliai nuskendo.

Vaikas klausosi žilo storo dėdės šnekos, bet ji, matyt, daugiau domina pieštuko triūsas ant baltos sienos.

— Ir aš moku rašyti - sako Martynas.

Valiaugai jaukiau, nes vaikas giedresnis, lūputės kiek apsausėję ir akys ramesnės, todėl pirklys tris kartus perskaito savo eilėraštį, ir net dingteli mintis, kad ant šitos mūro sienos paminklas ilgai užsiliks, visada ošiančiam pajūryje.

Grįžta suprakaitavęs Dėdinas ir linkteli galvą — gatava, bet jis susirūpinęs, kaip šitai sutiks vaikas.

Du kartu klausiamas vaikas nieko neatsako, tik kartoja, jog jam pats metas eiti motinos ieškoti, kuprinę nunešti, kurią, jis vėl instinktyviai glaudžia prie krūtinės.

Abu tariasi. Girdint vis garsėjančią kanonadą, jie susirūpina išaušusiu gražiu rytu, nes mūšiai, aiškiai matyt, vyksta pačiam Klaipėdos mieste ir prie Palangos.

— Aš, senas pedagogas, turiu meluoti, — susirūpina Dėdinas. — Kitaip su vaiku neįmanoma. — Dėdinas eina prie lovos, paima Martyno rankutę ir labai nesklandžiai dėsto:

— Tai matai, Martynuk, reikalas toksai. Reikalas toks, kad mes turim palikti šitą trobą ir eiti... Taigi, vadinasi, eiti, konkrečiai neįmanoma pasakyti, bet turim, nes karas čia mus...

Vaiko veidas rodo pasitenkinimą, ir jis atsiséda, ruošdamasis kelionei.

— Dabar mes turim laikinai tavo sesutę, du triušiuku žemėje paslėpti.

Vaiko akys išsiplečia, jis suspaudžia kuprinę ir sako:

Iš kur žinai?

Kažin kodėl vaikas slepia savo nešulį, net baimingai, gal būt, jis mano, kad žmonės atims ar juoksis iš apsvilusių negyvųjų.

— Tai mat, aš supratau... Na, taip sakyt, kai aš tave guldžiau, tai pakėliau ir tavo kuprinę. — Dėdinui pačiam koktu dar kartą meluojant.

Po ilgos šnekos sutinka vaikas nuo patrankų laikinai paslėpti sesutę ir triušiukus...

Valiauga greit atidaro čemodaną, ar sujaudinimu ar šykštumu drebančia ranka išima savo didėlius, naktinius marškinius ir susupa lavoną, gal būt, dešimties mėnesių kūdikio. Ant kaklo dar yra suknelės apikaklės liekanos ir vienas raudonas batukas. Valiauga rūpestingai įsuka mergaitę labai ilgam miegui. Tuo metu tyliai suranda savo kišenėse dvi nosines ir Dėdinas, į kurias suvynioja nebeatsekamos spalvos, sušvinkusius triušiukus.

Martynas išgąstingai susirūpinęs visa tai seka ir stojasi prie lovos, bet virpančios kojos neišlaiko, ir jis krinta. Dėdinas ima į glėbį vaiką, o Valiauga visus tris ant vienos rankos, o kitoj rankoj žemėtą kirvį. Martynukas nustebęs žiūri į kirvį, bet aprimsta, kai Dėdinas, susukęs į antklodę ir kostiumą, nešasi ir jį prie duobės.

Rytuose jau skaisti žara, rytas be vėjo ir gryno dangaus, koki būna spalio vėsios giedros pilni rytai. Valiauga žengia iš paskos, o Dėdinas pajūrio smėlyje spaudžia pėdų grandinę ligi miško aikštelės, kur ant gelsvo smėlio krūvelės nukritę keli žemo berželio lapai.

Valiauga greit užkasa delnais ir plačiu kirviu aplygina. Ant mažo kapo įsodina dvi žemas pušeles ir prie jų abu vyrai valandėlei suklaupia. Ant žemės padėtas, praskleidžia antklodę Martynukas ir taip pat priklaupia. Einant iš lėto atgal, jis prašo nulaužti dviejų pušelių viršūnes, kad atėjęs prie šitos vietos tuojau pastebėtų, kur jie guli paslėpti...

Valiauga be žodžio nukrečia gausią ir šaltą dviejų medelių rasą.

Artėjant prie trobos slenksčio, vaikas šūktelėjo:

— Ten žvejų valtis!... Ten, regit, laivas?

Ilgai žiūrėjo, kol pamatė tolumoj mažą laivelį. Nurimusios jūros bangos tolumoje siūbuoja vienišą laivą. Dėdinas greit perdavė Valiaugai vaiką, o pats užrišo Valiaugos paklodę ir ėmė mojuoti tarp jūros ir pirkelės stogo.

Valiauga, susirūpinęs ir kupinas išsigelbėjimo vilties, su vaiku ant abiejų rankų, priėjo prie kranto ir émė šaukti:

— U-u-u, a-a-a! Ir vis giliau brido, kol vanduo émė semtis pro batų aulus.

Bet laivelis, atrodé, stovėjo vietoje. Teko ilgai mojuoti, kol priartėjo prie kranto. Jau buvo saulė gerokai pakylėjus, nuo Klaipėdos pusės dundančios patrankos kiek aptilo, kai Dėdinui pasiseké ištempti tuščią valtį. Valties dugne guléje vienas irklas, kepuré, dugne sumirkusių cigarečių ir kruvinas mundieras.

Žvejo pastogėje surado dar du irklu ir greit susédo į valtį. Martynas moké kaip irkluoti, kaip bangas piauti, bet jūra buvo tyli ir skaidri po skambančiu, vaiskiu rudens dangum.

Iš léto tolo krantas, balta trobelė ir juodas miškas, kur visi regėjo mažą aikštelę ir dvi be viršūnių pušeles. Klodami ant čemodanų Martynui patalą, jie pamaté Svogūnėlio antklodę ir apgailestavo nežinion nukilusį jauną bičiulį. Dar žvalgėsi Dėdinas krante, bet tematė tik Klaipėdoj dumų ir ugnies stulpus. Iš Palangos pusės émė gausti patrankos. It maži staigūs paukščiai, plėté savo plunksnas padange kylantieji priešlėktuvinių patrankų sprogimai, greta sklendžiančių pilkų léktuvų.

Tik viršum juodo miško, kur stovėjo vis mažėjanti trobelė, skleidėsi lengvi balti debesėliai, o vienišas vanagas suké ratą viršum krykštaujančių žuvėdrų. Martynukas tris kartus pakélė glebią dešinę ir mojavo laikinai po sméliu pasislėpusiems triušiukams ir Hanellei.

———

Ant jūros kranto, netoli Liubeko, dažnai regi lietuvių stovyklos gyventojai du vyrus, vaikštant jūros krantu. Tai storas, žemas ir skaisčiai raudono veido Valiauga ir aukštas, plonas, kiek sulinkęs, erelio nosimi, visada susimąstęs, mokytojas Dėdinas. Tarp jųjų, už rankų vedinas, arba pryšakyje linksmai bėgiodamas, visada randasi Martynukas, vadinamas Karo Dovana...

Dažnai ne be pasididžiavimo pasakoja Valiauga, kaip jie gelbėjo mirties patale gulėjusį vaiką, kaip bėgo iš apsupimo jūromis į Karaliaučių, iš ten — į Dancigą, kol persimušė į čionais. „Tai mano tikras vaikas“, giriasi Valiauga, regėdamas protingą ir gražų berniuką. „Karo dovana man ir ponui Dėdinui...“

Berniukas dažniausiai laikos prie jūrų. Vieną vakarą Dėdinas jį rado rymantį ant molo akmenų, drėgnomis akimis žiūrintį į rytus.

— Aš noriu pas sesutę, pas triušiukus, — ilgai klausiamas, pasisako. — Jie ten vieni, jiems ten bloga...

Tai sugraudino Dėdiną. Nesurasdamas, kaip paguosti vaiką, jis atsiminė pirmosios nakties pasaką ir émė vaikui pasakoti. Jam nelengva, bet dėl šio jautrus vaiko:

„...Jiems ten gera guléti... Dabar pavasaris, ten yra mažų rudų kiškiukų. Kai ateina naktis, ir ménulis išeina iš debesų, kiškiukai šokinėja ant smélio... Su jais šoka ir triušiukai. Hanellė juos pagauna, paima už ilgų ausyčių ir paglosto. Jūra sau ošia, krantą putomis, baltomis putomis, dengia, o triušiukai atbėga ir ištaško putas. Jiems gera, jiems linksma. O Hanellė išeina žibučių paskinti, nes jinai žino, kad ir mes ten ateisim, jinai mus pasitiks.

— Ar tikrai, dėde? Tikrai taip?

Ak, jis jau vél turi, gal ir nekaltai, bet meluoti, todél patylomis tvirtina:

— Nueisim, kaip gi ne, Martynai, nueisim...

— Aš jiems pasiunčiau tris baltus laivelius. Matai, ten, jau toli, supasi... — jis rodo visa ištiesta ranka ir plonu ilgu piršteliu. — Tai plaukia, regi, ten, ant tos bangos...

Dėdinas turi ilgai žiūréti, bet jis nemato tų laivelių, tik spindi Vakaré žvaigždė viršum bekraštės jūros, tačiau sutinka: — Matau, taigi, plaukia...

— Geras vakarinis véjas, tai jis nuneš laivus tenai... — džiūgauja Martynas.

Viena ranka dar pamojuoja savo baltiem vakaran plaukiantiem laivam, o kitą ranką paduoda Dėdinui, ir abu pajūrio sméliu pasuka prie trobų.

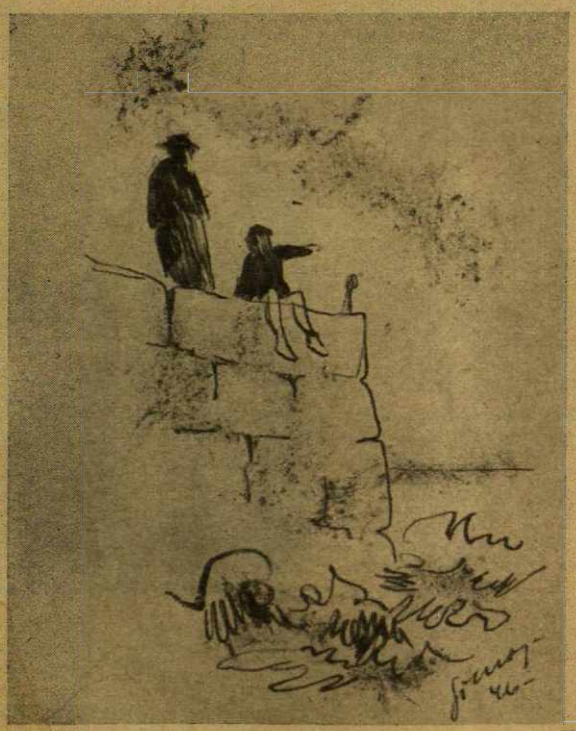

MOKSLININKAS IR POLITIKAS

(Gottfriedo Wilhelmo Leibnico 300-tosios gimimo dienos proga)

Dvidešimtasis amžius yra tiek suspecializėjęs, jog šiandien yra įprasta matyti tik siauro akiračio specialistus, kurie težino tik savo sritį, o visus kitus klausimus palieka nuošaliai. Šiandieninis vakarų Europos mokslininkas yra daugumoj tapęs savotišku, nuo konkretaus gyvenimo atitrūkusiu originalu. Šituo atžvilgiu Gotfriedas Wilhelmas Leibnicas (g. 1646 m. Leipcige), kurio trijų šimtų metų gimimo sukaktį šiemet mini visas kultūringasis pasaulis, yra, tarsi protestas prieš šį susiaurėjimą.

G. W. Leibnicas, filozofas pasaulinio garso, sugebėjo savyje sujungti dvi taip priešingai skambančias profesijas: mokslininko ir politiko. Baigęs savo studijas Jenoje, Leibnicas daktarizuojasi Altdorfe. Per savo pažintį su Boyenburgu jis patenka į Kurmaino diplomatinę tarnybą. Būdamas diplomatu, jis turi progos pažinti užsienį ir susitikti su kitų tautų mokslo vyrais. Būdamas pasiuntiniu Paryžiuje ir Londone, Leibnicas šalia savo politinio darbo neapleidžia ir savo mokslinių siekių. Jis lankosi pas Spinozą (Haagoje). Vėliau jis pereina į Braunšveigo ir į Hanoverio rūmų vyr. bibliotekoro tarnybą. Turėdamas daugiau galimybių atsiduoti mokslui, Leibnicas ir čia neužmiršta savo, kaip valstybės vyro, uždavinių, ir jis kaip publicistas ir diplomatas atstovauja vokiečių tautos reikalus, rūpinasi atstatyti taiką tarp konfesijų. Gyvendamas Prūsijos karalienės Zofijos Šarlotės rūmuose, jis įsteigia Berlyne akademiją. Savo vizitų proga Vienoje ir Petrapilyj Leibnicas iškelia akademijų steigimo reikalą ir šiuose miestuose. Leibnicas miré 1716 m. Hanoveryje, susilaukęs retai garsaus mokslininko vardo ir savo darbais įrodęs, kad doméjimasis daugeliu dalykų nebūtinai turi žmogų padaryti paviršutinišku, kad yra galimas universalumas ir kad jis dar nėra jokia būtina proga žurnalistinėm encikl'opedizmui.

Ir savo moksliniame darbe Leibnicas nėra siauras. Jisai domisi ne vien tik filozofija, bet ir kitais mokslais (pav. gamtos mokslais). Teologiniai klausimai jam yra taip pat nemažiau aktualūs, nes Leibnicas ir religijoje nelieka paviršutinišku. Savo raštų daugumą mokslininkas paruošė ir išleido prancūzų kalboje, ir šitai niekam nedavė pagrindo jį apkaltinti nutautėjimu ar suprancūzėjimu. Leibnicas buvo vokietis. Bet ne siauras ir fanatiškas prūsiško dvaro auklėtinis, o internacijonalinio mąsto ir plataus akiračio žmogus. Savo darbą Leibnicas pradėjo irgi po karų sugriuvusioje Vokietijoje. Gal būt, ir šiandien jis po trijų šimtų metų bus savo tokiose pat sąlygose esančiai tautai kelrodžiu ir pavyzdžiu.

Bet ne tik Vokietijai jo dvasia yra kelrodžiu. Jinai neišsiteko tik Vokietijoje. Neišsitenka ji ir šiandien. Jo asmenybė yra verta ir visų kitų žmonių dėmesio.

LTSR Valst. Respublikinė Biblioteka

NAUJOS K. V. BANAIČIO DAINOS

(Vyrų chorui)

Pirmyn, į kovą už Tėvynę

Maironio žodžiai

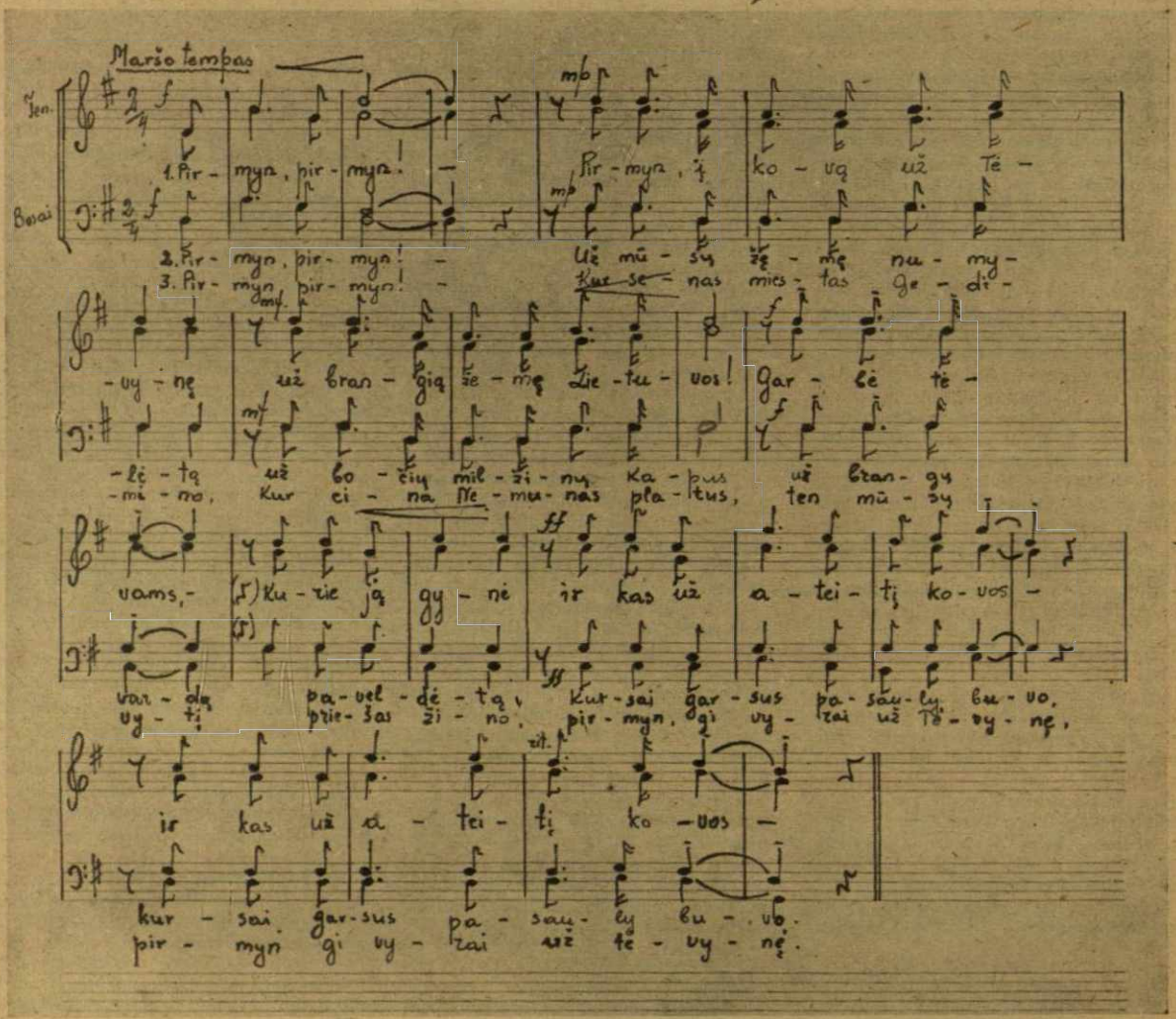

Rytoj šventa — išmiegosim,
Kur ketinę, čia nujosim,
Pas jaunąją mergužėlę. (2)

Žalioms lankoms raiti josim,
Nemunaičiais plaukte plauksim
Ir priplauksim aukštą kalną. (2)

Ir priplauksim aukštą kalną,
Ant to kalno žalia liepa,
Pakalnėlėj ežerėlis. (2)

Pakalnėlėj ežerėly
Trys seselės žlugtą skalbė,
Trys žalnieriai žirgus girdė. (2)

Pasitrauki, sesužėle,
Pasitrauki, lelijėle,
Mes tau nieko nedarysim. (2)

Mes tau nieko nedarysim,
Tik žiedelius numaustysim,
Kaspinėlius nuraitysim. (2)

Kompozitorius K. V. Banaitis (kairėje), gyvendamas Mühldorfo lietuvių stovykloje, kalbasi su Op. Soliste V. Jonuškaite ir baltiečių stovyklos komendantu p. Šantaru. Nuotrauka V. Baltaičio.

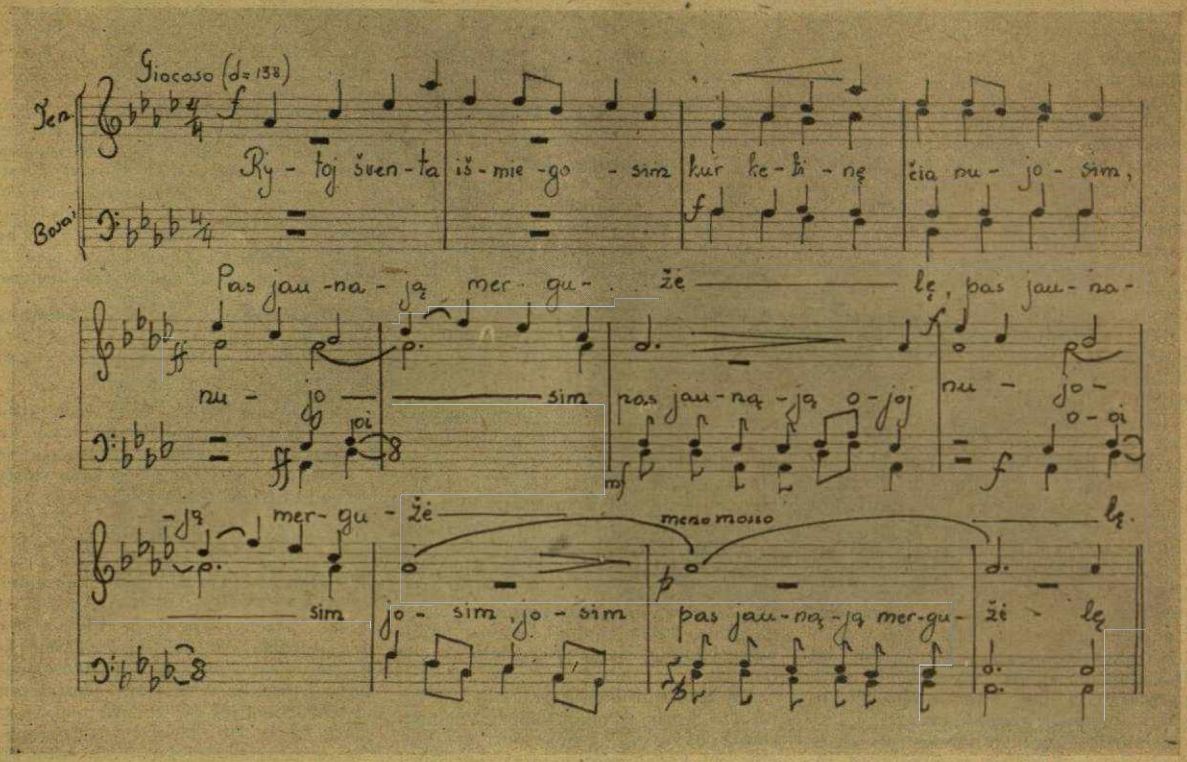

Juozas Bertulis

Pažanga muzikoje

(Pasaulinės moderniosios muzikos apžvalga)

Šiuo metu, kada pasaulis ima labiau susirūpinti pačiu žmogumi kaip asmeniu (Vyt. Bieliausko str. „Aidai" Nr. 3/46), kada spauda duoda vis naujų žinių apie nuveiktus stebuklus technikoje, chemijoje, medicinoje ir kitose srityse, kada ji iškelia žmones apie kuriuos pasaulis kalba, pravartu paliesti nors retkarčiais ir meno, ypač garsų meno, sritį.

Visose šalyse nuo tolimos šiaurės ligi pietų ir nuo rytų ligi vakarų istorijai žinomuose kraštuose ir visuose tų kraštų luomuose muziką randame labai garbingoje vietoje. Vienur muzika buvo vartojama kaip gydymo priemonė (dabartiniu metu prieita vėl prie to paties), kitur kaip malda, priemonė didesniam triumfui reikšti, kitur kaipo pramoga ir t. t. Kiekvienoj šaly iškilo savi vyrai su ypatingais muzikos gabumais. Graikai Olimpo šventėse ne kartą (be kitų asmenų) net Romos cezarį Neroną laurais apvainikavę už gerai atliktą dainavimą. O kiek gražių legendų surišta su muzika. Indijoje vienas valdovas įsakė dainininkui Gujui lipti į Gango upę ir ten būnant giedoti „Ugnies Ragą" (indų šventa giesmė iššaukianti ugnį). Gujus, būdamas vandeny, taip gražiai ir širdingai giedojęs, jog iš dangaus nukritusi ugnis ir jį sudeginusi. Graikų mitologijoje sakoma, jog sirenų gražiam dainavimui atsilaikyti net Odisejus savo jėga nebepasitikėjo ir liepė, praplaukiant pro sirenų salą, jį prirakinti prie laivo. Lietuvoje juk Jūratė Kastytį irgi vien tiktai su savo daina suviliojo ir t. t. beveik be galo. Dėl to ir muzikininkai gi visur ir visada buvo gerbiami.

Gal kai kam pasirodys per drąsus pasakymas, jog muzika yra tautos kultūringumo matas, bet reikia sutikti (Konfucijus irgi tai pripažino). Juk tautos meno, ypač tautos muzikos meno, galiūnai tinkamiausiai reprezentuoja savo tautą, savo kraštą. Jojo dvasią įveda į kitas šalis ne jėga, ne karu, bet su simpatingai laukiama šiluma. Muzika jokių sienų, jokių muitų, jokios neapykantos nežino (nekalbant apie pavienius išsišokimus). Nacių viešpatavimo laikais žydų kompozitorių veikalai buvo sunaikinti ir uždrausti. Tuo pat metu Leipcigo konservatorijoje (Mendelsono įsteigtoje) smuikininkai-abiturientai baigiamuose egzaminuose turėdavo groti Mendelsono koncertus.

Dėka muzikos galiūnų kiekviena muzikali tauta į save patraukia pasaulio dėmesį. Ar būtų kas taip gyvai iškėlęs Norvegiją, jei nebūtų Grieg'o? Tą patį galima pasakyti apie Suomiją — jei nebūtų Sibeliaus, apie Vokietiją — jei nebūtų Mocarto, Šumano, Šuberto, Liszto, Mendelsono, Bethoveno ir kt. Kaip įsivaizduotume Lenkiją be Chopin, Moniuszko, Paderewski ir kt.; Italiją — be Verdi, Puccini, Leoncavallo, Paganini, Toscanini; Rusiją — be Glinkos, Čaikovskio, Musorgskio; Vengriją — be Dohnanyi Kodály; Čekoslovakiją — be Smetanos; Prancūziją — be Massenet; Lietuvą — be K. Čiurliono, Kipro Petrausko; žydų muziką — be Mendelsono, Meyerbero, Halevi ir kt.

Išeivijoje šis klausimas paliestas bene pirmą kartą, tad, pirm negu kalbėti apie moderninę muziką, tebūnie leista g. g. skaitytojus pravesti trumpu keliu, kuris jungia senąją ir moderninę muziką.

Muzikos istorija mums tvirtina, kad visose tautose muzika buvo gerbiama ir laikoma dievų kalba. Todėl jos pirmieji žingsniai suskambėjo šventyklose, kur ji net įgavo savo pirmąsias kanonines (griežtąsias) formas. Europoje muzikos vyriausias židinys buvo Roma. Čia muzika įsiteisino irgi kulto dėka.

Pirmieji krikščionys (anot filos. Philo [50 m.] ir Pliniaus Jaun. [112 m.]) giedojimą vartojo nuo ryto ligi vakaro visur ir visada, net ir kankinami. Bet tuo metu muzika buvo dar be tvirto formos pagrindo. Tad imperatorius

Konstantinas Did. (323) I Bažnyčios konsilijume Nicoje paskatino Italiją muziką globoti bei tvarkyti. Didelį dėmesį į muziką atkreipė bažnyčios galvos: vysk. Ambroziejus ir vysk. Augustinas (386). Popiežius Grigalius Did. (600) Romoje ir kitur steigė liturg. giedojimo mokyklas. Tiesa, kai kurie istorikai (pvz., Spiro) įrodinėjo, jog popiežius Grigalius buvęs nemuzikalus. Bet dauguma istorikų tiki, kad jam vadovaujant žinovams buvo pavesta išdirbti muzikos taisykles ir jis pats jų darbą kontroliavo.

Iš Romos drauge su krikščionybe muzika paplito po visą pasaulį. Tai buvo vienas kelias.

Dar yra antroji, senovėje vadinamoji profaninė (pasaulinė) muzika. Ją mes sutinkame faraonų, imperatorių ir kitų galiūnų rūmuose.

Romoje ši muzika ypač buvo iškilusi cezario Nerono laikais. Savo dvare jis laikė net ištisą štatą muzikininkų, dainininkų ir kt. menininkų. Bet šioji muzika krikščionių buvo nepriimta, nes ją vartojo jų kankintojai.

Gyvenimas bėga, savo reikalavimus statydamas. Žmonijos interesai ima netilpti vien tik bažnyčiose: čia užsienio prekyba, čia komedijantai, mūgės, jūrininkai, jaunimas... Ir šituose sambūriuose reikalinga muzika. Tad ją ima iš bažnyčios vilioti į viešumą. O dirva palankiausia. Bet, muzika čia tvarkoda, kaip kam patinkama.

Įsikūrus riterių ordinams atsiranda tradicija, kad riteris turi būti ne tik damų gynėjas bei gerbėjas, bet ir kvalifikuotas muzikas. Į muziką imta žiūrėti visai rimtai. Prancūzijoj trubadūrai ir truverai, Vokietijoje minesingeriai bei meistersingeriai pasidaré muzikos žinių šaltiniai. Jie muziką įstaté net į pergriežtus rėmus. Bet ir tas muzikai išėjo į naudą. Pasinaudoję esama padėtimi, muz. klasikai ja apdailino ir davé tam tikrą formą, kuriai didįjį tašką pastaté Bethovenas (1770—1827).

18 ir 19 šimtmetyje griežtoji klasikiné forma išpurenama. Jau net patsai Bethovenas savo paskutiniuose kūrininiuose nuo savo ištobulintos formos ima nutolti, už ką griežtų kritikų buvo stipriai puolamas. Muzika pasijutusi turinti daugiau laisvumo vėl nukrypo į romantizmą. Šį stilių į zenitą iškélé Fel. Bartoldy-Mendelsonas. Bet ir jis véliau ima ieškoti dar naujesnių kelių, kad ir šią muziką atpalaidavus nuo uždėtos formų dangos. Tuo būdu jis netikétai duoda naują kryptį į naująją romantiką ir į moderninę muzikę. Jojo ir dalinai Bethoveno patiektąsias mintis pagauna sekančios kartos ir veda į visai naują muzikos pasaulį — į moderninės muzikos stilių.

Pirmieji kurie laisvajai muzikai pasaké savo „aš", kurie muzikoje sukélé revoliuciją, kurie, sulaužę senus tiltus, muziką įvedé į naujos eros pasaulį, buvo trys: Claude Debussy (prancūzas), Arnold Schönberg (Austrijos žydas) ir Igor Stravinski (rusas).

Kaip ir visur ir visada pirmieji pranašai yra akmenimis apmėtomi, tas pats buvo ir muzikoje. Imsime seniausiąjį iš modernistų t. y. Debussy. Pasirodžius Paryžuje jojo operai „Pélleas et Mélisante", autorius publikos buvo iššvilptas ir išguitas. Tik véliaus toji pati publika ima atsipeikėti, pradeda į jojo stilių įsigilinti ir įsitikina jog šis dalykas yra vertas dėmesio.

Debussy skaitomas impresionistu. Jojo veikalai nors ir yra romantikos įtakoje, bet remiasi visai nauja minčių bei ritmo konstrukcija. Kaip Renoir tapyboje, taip Debussy muzikoje: nei aštrių linijų, nei užakcentuotų formų, nes novatoriai stengiasi nuo naturalizmo atsipalaiduoti.

Schönbergas eina dar toliau: jis veda į ekspresionizmą. Jeigu impresionizmas vengia aiškių varsų, grynų sąskambių, tai ekspresionizmas muzikai skiria dar didesnę laisvę — jis vengia aiškių kontūrų, aiškios ritmikos bei aiškių melodijų. Schönbergui nesudaro svarbos ar bendras sąskambis duos harmoniją, ar mūsų ausiai neįprastą tuštumą. Jojo tikslas — vesti tematinę liniją ligi minties pabaigos.

Vienok, jei Debussy buvo vadas į naują harmoniją, o Schönbergas į naujovinę elementarinę melodiją, reikalinga buvo sintezė, kuri tas abidvi kryptis sujungtų. Tai įvykdé tretysis — rusas Igor Stravinski. (Tiesa, jam jau buvo truputį dirvą paruošęs Nikolai Miaskovski.) Stravinski savo stiliui panaudojo ir tai kas buvo kitų paruošta ir dar įvedé šį tą naujo. Būdamas rusas, jis į muzikos formą įjungé visa, kas yra esminio rusų prigimty: melodingumą, šokių ritmo laisvumą, laukinišką lakumą, sielos atvirą laisvumą ir t. t.

Tie trys muzikai ir yra stiprieji šulai ant kurių išaugo naujoji, neмégstanti jokių suvaržymų, muzika. (Vienok, jei kas norétų manyti, jog šitoji muzika taipgi neturi jokių taisyklių, turétų, be abejo, apsirikti.)

Žinoma, „de gustibus non est disputandum": vieniems patinka klasikai, antriems romantikai, tretieji gi randa, jog geriausia muzika yra džazbandas. Vienok šitoji iškeltoji naujoji sritis vis daugiaus ir daugiaus randa dėkingų atbalsių. Panaudojus kai kurias literatūros žinias, pvz., Dr. Fred Hamel, „Geschichte der Musik im europäischen Kulturkreis"; M. T. Chiesa, „Die moderne Musik Italiens" ir kt., bei pasikalbėjus su įv. tautų muzikine inteligentija, gautas įspūdis, rodąs gyvą susidomėjimą progresyvine muzika visame pasauly.

*

Imsime alfabetine tvarka, pradėdami Europa.

ANGLIJA. Didelį perversmą Anglijos muzikoje padaré kompozitoriai: Sir Edward Elgars ir Frederic Delius savo veikalais „Genontius" (Elgar) ir „Gyvenimo Mišios (Delius). Greta jųjų stovi kompozitoré Ethel Smyth ir anglų dainų kūrėjas Arthur Somervell. Simfonijos kūriniuose taipgi oratorijose pasireiškė: Granville Bantock ir Ralph Vanghan-Williams. Operose — Gustav Holst ir Cyril Scott (ypač kamer. muzikai). Stravinskio pasekėjais gali būti Arnold Bax, Arthur Bliss ir Eugen Goossens. Iš jaunųjų modernistų — William Turner Walton.

AUSTRIJA. Nors Austrijos ir Vokietijos muzikos interesai glaudžiai buvo susiję, vis délto yra muzikų, kurie negin̄čytinai yra Austrijos sūnūs, pvz., Arnold Schönberg (žydų kilmės). Kaip pradžioje buvo minėta, jis atitolsta nuo prancūzų impresionizmo ir sukuria ekspresionizmą. Yra parašęs daug veikalų. Iš jųjų žymiausieji: „Expression", „Drei Klavierstücke" ir daug kitų.

Dar yra paminėtini: Franz Schrecker, Theodor Streicher, Egon Wellesz, E. Toch ir kt.

BELGIJA. Simfonijose save iškelia Paul Gilson ir Michel Brusselmans. Dainoje ir fortepiojono muzikoje pasisako Raymond Moulaert, kamerinėje muzikoje — Victor Vreuls, kai tuo metu Flor Alpaerts, Guilleaume Leken ir Paul de Malingneau save išryškina įvairiose muzikinėse formose.

BULGARIJA. Bulgarijoje moderninę muziką iškéle kompozit. Dobry Christeff. Ypač jis stiprus vokalinėje ir fortepijono muzikoje.

ČEKOSLOVAKIJA. Savo kompozitoriais Čekoslovakija nei kiekiu nei kokybe nusiskųsti negali. Iš pirmųjų pažangesniųjų muzikos menu savo valstybę praturtino Leos Janaček ir Bartok. Iš jaunesniųjų — Vitezslav Novak, Joseph Suk, Oskar Nedbal, Rudolf Karel, Karl Boleslav Jirak, Jaromir Weinberger ir Bohnslav Martinu. Plačiau pagarsėjo Alois Haba įvesdamas į praktinį gyvenimą ketvirtatonius. Tam tikslui jis sukonstruktavo specialią klaviatūrą (fortepijono ir fisgarmonijos) ir sudaré naujas gamas, be to tai sistemai yra sukomponavęs nemaža dalykų. Tarp kitų jojo mokinių-pasekėjų yra ir mūsų Jeronimas Kačinskas.

DANIJA. Danijon moderniné muzika persimeté iš Norvegijos (Grieg). Moderniněje krypty kol kas pasižymėjo Carl Nielsens. Iš šiauriečių kompozitorių jojo veikalai turi bene ryškiausį tautinės muzikos charakterį.

Iš jaunesniųjų kompozitorių paminėtinas Paul v. Klenau.

ESTIJA. Estai moderniněje muzikoje yra padarę didelį žingsnį pirmyn per Talino konservatorijos Direktorių komp. Juhan Aavik („Estonijos Rapsodija" simf. ork.). Jis savo pasekėjų turi geroką skaičių. Žymesnieji yra: Arthur Lemba (pianistas), R. Päts (pradžiamoksliams), Tammerski (vokalistas), dalinai Gustav Ernesaks ir kt. Apskritai imant, galima pasakyti, kaip Čekijoje Tiršai su „sakalų" gimnastikos šventėmis pavyko iššaukti tautos susipratimą ir savo tautiečius tampriau sujungti, taip estai tą patį pasiekė savo dainų šventėmis.

GRAIKIJA. Iš veikslesniųjų modernių kompozitorių pasirodė Petro Petridis.

ITALIJA. Italijos moderninę muziką galima padalinti į dvi grupes: a) teatralinę ir b) kamerinę bei simfoninę muziką. 19 šimtm. italų muzika daugiausia rėmėsi operomis, kurių kūrėjai: Rossini, Donicetti, Verdi ir, gal kiek mažiau žinomi: Cherubini, Spontini, Ponchielli, Cataloni ir kiti. Operą iškélė: Puccini, Boito, Leoncavallo, Mascagni, Giordano ir Cilea. Tradiciniai šių kūrėjų dvasia yra romantiné, vyrauja melodija. Jų kūryba pasižymi dramatiniu akcentu (ypač Puccini, Mascagni ir Giordano) ir veda į veristinę liniją. Bet štai greta jų jau iškyla su savo simfoniniu pasinešimu

M. K. Čiurlionis — Gaidoms vinjetė

kompozitoriai: Smareglia ir Montemezzi. Kai kas (pvz., Ricardo Zandonai) bando melodinę ir simfoninę tendenciją sujungti. Jojo „Francesca de Rimini" dar ir šiandie yra gyva ir graži. Savo tekstais pagarsėjo D'Anunzio. Jojo mėgiamasai kompozitorius — Bizzetti, kurio muzika yra gana tipinga, kad po kelių taktų jau galima atspėti josios kūrėją. Iš jojo naujųjų operų yra: „Deborae Iaele" ir „La Pisanella". Čia jis pasižymi savo gabumu iškelti netik orkestrą, bet ir chorą ir vaidybą. Gana vertas dėmesio jojo sugebėjimas išspręsti amžinos problemos klausimą — deklamavimą („recitar cantando") t. y. sklandžiai pervesti žodžius įjungus į muzikos garsų eiles, ko visi sieké nuo Camerata Fiorentina ligi Monteverdi ir nuo Glinko ligi Mussorgskio.

Visai priešingo temperamento pasirodė Wolf-Ferrari. Jojo geriausi veikalai: „I Quattro Rusteghi", „La Bedova Scaltra" ir „Il Campiello". Juose kompozitoriui pasiseké įvesti antikinį skonį pasireiškiant darnumui.

Dar iškilo stipri moderniné jéga Franco Alfano. Savo modernin potencialumą ypatingai parodė operose: „Resunnezione", „Takuntala" ir trumpokai operoje „Don Juan de Manara", kurioje sugretino kontrapunktą su spontanine, malonia melodija. Alfano yra irgi parašęs dvi dideles ir gerai apdirbtas simfonijas. Taipgi nemažą skaičių įvairių dalykų kamerinei muzikai, kurių keletas priskiriami prie geriausių italų moderninės muzikos veikalų.

Koncertų srity pasireiškė: Enrico Bossi, Sgambatti, Martucci, Leono Sinigaglia, Lorenzo Perosi (bažnyt. muz.), Victor de Sabata (simfonikas). Tautiniais motyvais moderninę muziką kuria: Domencio Alaleona, Ottorius Respighi, Riccardo Pick — Mangiagalli ir Ildebrando Pizzetti. Prie gabesniųjų priskiriami: Francesco Malipiero, Alfredo Caselli, Franco Alfano ir iš jaunųjų — Mario Castelnuovo — Tedesco.

Pravartu paminėti eilė operos kūrėjų: Ottorino Respighi, Arrigo Pedrollo, Amilcare Zanella, Luigi Ferrari, Frecate, Riccardo Pick — Mangiagalli, Leodovico Rocca, Umberto Giordano, Alberto Franchetti, Adriano Lualdi, Maria Persico ir kiti. Ir iš jaunųjų šioje srityje: Dalla Piccola, Peregallo, Eunio Porrino ir Jacopo Rapoli.

Paskutiniuoju metų italų scenose daugiausia užima vietos vėlesniųjų laikų kompozitorių kūriniai.

Kiek 17—18 šimtm. auditorija reikalavo vis naujų kūrinių, švelninančių josios sielą šiltais, melodingais akordais, tiek dabar jos reikalavimas pasviro į moderninę kryptį. Tas pat dedasi ir su simfonija. Žinoma, yra ir kompozitorių grynosios muzikos, pvz., Montani, Rota-Rinaldi, Tommasini, Toni, Petrassi, Musella, A. Longo, Sonzoano, Paribeni, Veretti, Fuga, Marinuzzi, Bettinelli, Beltrami, Castagnone ir kt. Italų moterys: Giulia Recli, Emilia Gubitosi, Barbara Giuranna ir Elisabetta Oddone.

ISPANIJA. Ispanijoje moderninėje krypty pasireiškia gal kiek mažesniame kieky, užtat dideliame svarume kompozitoriai: Isaac Albeniz, Eurique Granados ir Manuel de Falla.

JUGOSLAVIJA. Jugoslavijoje moderninėje muzikoje savo rimtą žodį taré Jossip Slavensky.

LATVIJA. Latvijos konservatorija stengėsi muzikos lygį laikyti nežemesnį kaip vakarų Europoje. Iš čia išėjo pažymėtinas skaičius gerų kompozitorių. Kaipo rimtas autoritetas Rygos konservatorijai ir visai Latvijos muzikos bendruomenei yra komp. prof. Jazeps Vitolis. Pasirėmus tuo autoritetu, latvių tautiné muzika žengia į dideles platumas. Iš pasižymėjusių modernistų žinomi: Janis Zālitis ir Oļģerts Bistēvinš (dirig.).

LENKIJA. Lenkijoje pažangumas muzikoje pasireiškė gana anksti. Buvo pastebima gana rimta kova už tautinės muzikos praplėtimą ir jos jungimą su naujais principais. Nekalbėsime apie plačiai pasauliui žinomus lenkų kompozitorius klasikus ir romantikus, pastebėsime tik, kad Lenkija moderninei muzikai stengiasi pripažinti nemažesnių teisių, negu veristinei muzikai. Iš žymiausiųjų muzikų-modernistų yra: buv. valst. Prezidentas Ignac Paderewski, Emil Młynarski, Mieczysław Karłowicz, Gregor Fitelberg, Paul Kletcki, Ludomir Rożycki (dramaturgas), Karol Szymanowski ir kiti.

LIETUVA. Gamtos turtais (auksas, nafta, geležis, druska) Lietuva yra neturtinga, bet dvasios turtais gali didžiuotis. Lietuvoje lingvistai randa ir studijuoja gyvai vartojamą seniausią, pilną fonetinio grožio kalbą; dailininkai renka įvairius vertingus tautodailės pavyzdžius (kryžiai, audiniai, juostos); muzikai be didelio vargo vakarais gali gérėtis įvairiaspalve muzika. Kaimo dainoriai muzikininkui patiekia ir įvairių lirinių dainų (dvibalsinių ir tribalsinių, naturaliai pritardami), ir polifoninių dainų (įv. kanonai), ir bažnytinėse tonacijose (dorinėje, friginėje, miksolidinėje) retai sutinkama (lidinėje ir eolinėje), ir pentatonikoje (pvz., „Gieda gaideliai" ir kt.). Dar ir dabar galima surankioti po kaimus išbarstytų giesmininkų, kurie ypač šiandie mus domina seniausiomis, disonuojančiomis dainomis — giesmėmis. Jų dar yra Biržų ap. (kun. Sabaliauskas), Ukmergės ap. (šio straipsnio autorius), Kauno ir net Klaipėdos apskrityse ir,

pagaliau, ko patys savo ausim iš karto netikėjo, komp. J. Žilevičiui ir šio straipsnio autoriui pavyko užrašyti bent po trejetą dainų, kuriose aiškiai yra įterpti ketvirtatoniai. Tas dainas užrašė kiekvienas individualiai ir po to vienas antro klausė, nejaugi taip išstikrųjų yra. Kartotinai patikrinę, turėjo skaitytis su faktu.

Pasakojo komp. J. Žilevičius, kad, pradėjus jam studijuoti Petrapilio konservatorijoje, kompozicijos klasės prof. Liadovui (kompozit.) jis parodė lietuvių atonalines-disonuojančias giesmes ir paklausė, kaip jis į tokią muziką žiūri. Prof. Liadovas atsakė: „Nejaugi pasauly yra dar tokių nekultūringų tautų, kuriose panaši muzika egzistuoja?" O vos keliems metams praslinkus tas pats Liadovas ieškojo tautos, kurioje būtų gyvai vartojama disonuojančioji (atseit modernine) muzika.

Bene 1928 m. teko vėsti neviešą diskusiją su D-ru Vydūna apie lietuvių disonansinę muziką. D-ras Vydūnas įrodinėjo, jog jiedu su broliu seké disonansinį dainavimą ir padaré išvadą, kad dainininkai disonansu baigia todėl, kad jie bedainuodami išvargsta ir paskutiniuosius garsus meta kaip papuola. Šio str. autorius įrodė priešingai: dainininkai tuomi ne tik įrodo savo nenuovargį, bet anaiptol, jie reiškia savo stiprumą, nes savo disonuojantį garsą kiekvienas traukia visai savystoviai, drąsiai, kitam neužsileisdamas. O be to, skudučiai ir ragai visad disonuoja.

Tada kiekvienas iš ginčijančių likosi prie savo nuomonės.

Reikia tikėtis, kad didžiai gerb. D-ras Vydūnas šiandie irgi kitoje formoje tas dainas nagrinėtų.

Iš to viso — Lietuvos muzikininkams mūza teikia labai daug gyvos medžiagos. Nenuostabu, kad muzika yra susidomėję žymus skaičius. Tiktai aplinkybės trukdo tą muziką tinkamai laurais apipinti.

Vienok giliau įžvelgę pamatysime, kad Lietuvos muzikos kelias buvo tikrai erškėčiais barstomas ir taifūno griaunamas. Kai mūsų kaimynai estai ir latviai savo dainų šventėmis viešai gérėjosi ir kitus jųjų tautos garsais imponuodavo, lietuviams caro valdžia grandimis buvo burnas užčiaupusi. D-ras V. Kudirka prasidrąsino kanklių stygas paliesti, bet... išeivijoje.

Vienok laikas ir lietuviškas užsispyrimas iš milžinkapių kanklininkus prikėlė. Kaune Naujalis, Petrapily Č. Sasnauskas, Varšuvoje — Maskvoje K. Čiurlionis Dainavos šalį ima pasaulio arenoje užakcentuoti. Jųjų pradėtąjį darbą tęsia St. Šimkus, J. Gruodis ir kt. Dainavos šalis ima gyvai gyvai banguoti, skambėti. Nebebaisūs nei caro žandarų varžymai, nei nagaikos. Jaunimas, kaimas nerimsta. Išgirstama, kad Kaune Naujalis pamokas ruošia. Skuba kas begalėdamas, kad pasisémęs žinių galėtų ir su kitais pasidalinti. Ir taip muzika Lietuvoje tik dabar teturi teisių pradėti savo renesansą, t. y. jai tebuvo lemta pradėti savo egzistavimą vos prieš 40 m. (po 1905 m.). Bet ir per tą istorijai trumpiausiąjį momentą lietuviai muzikoje bégo ne žingsniais, bet milžiniškais šuoliais.

Naujalis ir Sasnauskas, tiesa, tiesdami, pirmąsias gijas, kad išaudus Lietuvos muzikai raštus, gaudė tik paviršius, t. y. rinko vien linines dainas. Bet tai buvo pilnai suprantamas reiškinys: pradžioje duodama tai, kas visuomenei prieinamiausia. Ant jųjų ir pagrindas statyti buvo palankiausia. K. Čiurlionis gi vedė kitu keliu: jis iškart padaré šuolį į šalį tiek savo paišiniais, tiek muzika. Jis muzikoje buvo Lietuvos Grieg'as (Norvegija). Kiti mūsų muzikai greta jo atsistoti iš karto neišdrįso, norėjo dar „brandos atestatą" paruošti. Bet J. Naujaliui Lietuvoje sutvirtinus muzikos pagrindus, St. Šimkus, ypač J. Gruodis muzikos varžomuosius pančius ima traukyti. „Jei tu eisi dešinén, aš eisiu į kairę" (Liet. pasaka). Gruodis pasiliko Kaune, tad Šimkus nuvyko į vakarus — į Klaipėdą. Ir iš tų dviejų centrų Lietuva susilaukė savo naujų sūnų, kurie giliau suprato josios dvasinį skausmą bei dvasinį turtą. Gruodis pailso, konservatoriją perduoda K. V. Banaičiui. Bet, ar ne paradoksas: St. Šimkų pašauké pas save pailséti Amžinoji Ramybė, V. Banaitį „pasiunté pailséti" Amžinasis Marsas. Vienok abudu centrai tiek Kaunas, tiek Klaipėda, déka ypatingai didelés įtampos dinamikai, išleido pasigrožėtinus muzikus. Iš Kauno konservatorijos jaunųjų muzikų save užsirekomendavo: Vl. Jakubėnas, A. Račiūnas, Kaveckas (neoromantikas), Šenénas ir Dambrauskas; kitų muzikų veikalai scenoje moderninése spalvose dar téra mažai pažįstami.

Klaipėdos konservatorijos iš jaunųjų modernių kompozitorių pasižymėjo: dirig. Jeronimas Kačinskas, Juozas Strolia ir kt. Prisimenu kai kompozicijos pamokos metu St. Šimkus J. Kačinskui pasaké: „Iš tavęs, broliuk, kompozitorius nebus. Pažiūrėk kaip rašai. Tamsta visai skonio neturi. Na pasiklausyk, ką parašei (skambina), na, ar tai gražu". J. Kačinskas gi nesitenkindamas senosios muzikos dėsniais, ieškojo naujų kelių, kuriuos jis surado Prahos konservatorijoje pas ketvintatoninés muzikos tėvą prof. Alois Habą. Po to jis be atodairos savo liniją vedė pirmyn. Lietuvoje nuo jo šalinosi, ignoravo, užsienis gi (Čekoslovakija, Lenkija, Anglija) jojo veikalais geréjosi ir jojo vardą kélė. O patsai St. Šimkus? Panagrinėję jojo paskutiniuosius veikalus pamatysime, jog jis gražiai slenka kairén ir taipgi stojasi greta J. Gruodžio.

Dar iš Klaipėdos konservatorijos išėjo žymus dirigentas Vytautas Marijošius, taipgi: Pakalnis, Navakauskas, Liepus ir kt.

Yra gana gražus skaičius kompozitorių, kurie nori likti ištikimais konservatoriais grynajai muzikai, pav.: Bendorius, Kačanauskas, Karosas, Budriūnas, Navickas, Paulauskas, J. Štarka, Tallat-Kelpša, Andrulis, Al. Aleksis, A. Bačiulis, K. Galkauskas, Ješmantas, P. Sarpalius, Kuprevičius (lengv. muz.) ir daug kitų. Neatsilieka ir mūsų moterys. Turime pasirodžiusių veikalų: Stanek - Laumianskienės, Čiurlionytės ir A. Dirviankaitės.

Yra žinoma, kad ir Vilniaus konservatorija moderninėje kompozicijoje taré savo žodį. Deja, šį kartą nepavyko su josios atstovais giliau susipažinti.

Galima dar su pasididžiavimu pastebėti, kad apie Lietuvos progresą kaip tapyboje, grafikoje, skulptūroje, taip ir muzikoje užsieniečiai atsiliepia su gražiai komplimentais.

(bus daugiau)

Kultūrinės naujienos

PENCLUBO ATSTOVŲ SUVAŽIAVIMAS

PenClubo (Tarptautinė Rašytojų Organizacija) atstovų suvažiavimas įvyko praėjusį mėnesį Švedijoje. Gaila, kad būdami laisvi, nuo šios tarptautinės literatūros organizacijos buvome gerokai atitolę. Ryšius su ja tepalaikė vos keli atskiri mūsų rašytojai. Pav., toki lenkai labiau buvo ateitį pramatą. Jie, pasitraukdami iš tėvynės, pasiémė ir giminystę su PenClubo organizacija įrodančius dokumentus. Šiuo metu lenkai kultūrininkai aktyviai reiškiasi per PenClubo skyrius Londone ir Romoje.

Bendrai informacijai prisimintina Did. Britanijos PenClubo 1945 m. rugpiūčio mėn. pabaigoje suruoštas Miltono 300 metų sukakties minėjimas. Akademijoj dalyvavo 31 rašytojas. Būdingai žodžio laisvės principus ten suformulavo John R. Baker. Jis pareiškė: „Totalitarniniai režimai iš esmės nepripažįsta mokslo ir literatūros laisvės". Savo kalbą jis baigė šiais žodžiais: „totalizmo vergijoje nyksta žmogus, nyksta ir bet kuri žmogiškoji kultūra. Šis mano šaukimas tesklinda po visą laisvę išpažįstantį pasaulį". Švedijoje panašia prasme pasisaké daugumos tautų atstovai. Buvo atstovaujama per 30 tautų. Londono radijo pranešimu, Lietuvai atstovavo nenuilstantysis mūsų diplomatas ir kūrėjus rašytojas Ignas Šeinius. Iš trumpo radijo pranešimo matyt, kad totalizmo šešėlis bandé užgniaužti ir Stockholmo PenClubo koferenciją. Sovietų Sąjunga nėra PenClubo narys, bet jos kaimynai-Lenkija ir Čekoslovakija — nariai. Šiedu kalbėjo įkvėpti iš šalies, bet jų balsas buvo veltui. Suvažiavimas nutariumose pasisaké už viso pasaulio tautų teises į laisvą ir politinės cenzūros nesuvaržytą kūrybą.

STATOMA MILAŠIAUS „MIGUEL MANARA"

Prancūzų literatūros ir meno savaitraštis „Les lettres francaises" birž. mėn. 6 d. numery rašo, kad Rennes meno trupė į savo repertuarą įtrauké 1939 m. mirusio lietuvių poeto Milašiaus pjesę „Miguel Manara", kuri prancūzijoje statoma pirmą kartą".

Pažymėtina, kad statant šią pjesę tenka susidurti su dideliais techniškais sunkumais, dėl pjesės komplikuotumo.

„Mes prieš šį šedevrą jaučiamės visai maži, — pareiškė vienas iš kolektyvo", — rašo toliau laikraštis. „Bet mes jaučiamės išdidūs, pirmą kartą pergalėdami Milašiaus stilių ir jėgą. Niekas nėra geriau už didįjį lietuvių poetą įžvelgęs ir supratęs to meilės riterio sielos".

JAUNIMO KNYGŲ TARPTAUTINĖ PARODA

Liepos mėn. 4 d. Miunchene, Meno Rūmuose, buvo atidaryta tarptautinė jaunimo knygų paroda. Parodai savo eksponatus prisiuntė 14 valstybių. Pati iniciatyva išėjo iš amerikiečių spaudos kontrolės skyriaus (ICD) ir tik nenuilstamo darbo déka buvo pasiekta tikrai puikių rezultatų. Tai yra pirmoji po šio karo tarptautinio mąsto paroda. Kitais mėnesiais iš Miuncheno ji bus perkelta į Stuttgartą, Frankfurtą ir Berlyną.

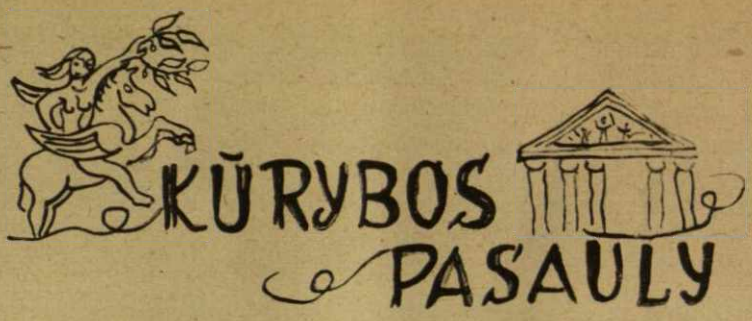

A. Č.

Egzistencializmas Prancūzijoje

Egzistencializmo problema pasilieka ir toliau Prancūzijos kultūrinio gyvenimo dienotvarkėje vienu iš svarbiausių ir toli gražu neišspręstų punktų. Jo prancūziškosios versijos kūrėjas Jean-Paul Sartre yra vienas iš populiariausių ir dažniausiai minimų žmonių prancūziškoje šių dienų spaudoje. Neperdėsime pasakydami, kad sunku būtų rasti nors vieną žurnalą ar laikraštį, kuriame nebūtų minimas kuria nors proga šis žymus rašytojas ir filosofas. Kyla klausimas, iš kur visas tas triukšmas, kame jo šaltiniai ir infekciniai židiniai? Į šį klausimą nėra jau taip lengva atsakyti visų pirma dėl to, kad pats sajudis nėra pakankamai išryškėjęs bei susiformavęs. Taip pat sunku pasakyti, kokį vaidmenį jis suvaidins prancūzų civilizacijos bei tautos istorijoje. Nuotaikoms neaprimus ir nepaaiškėjus, kuria kryptimi dalykas vystysis, mes tegalime duoti bendrais bruožais viso to taip vadinamojo egzistencialistinio triukšmo vaizdą. Tačiau tuojau pat turime pastebėti, kad daugiau faktorių kalbą už egzistencializmą! Daugumas jaunų žmonių, t. y. mokykliné jaunuomenė yra jau gerokai užsikrėtusi, kai tuo tarpu senieji, pagal amžiaus nusistovėjusias tradicijas, norėtų su šaknimis išrauti šią, anot jų, ligą.

Paryžiaus savaitraščio Le Littéraire bendradarbiui vienos aukštesniosios mokyklos mokiniai pareiškė: „Egzistencializmas yra šių dienų gyvenimo forma! Galvojantis žmogus dabar tegali būti egzistencialistas. Populiarumas irgi kalba už."

Prancūzijoje, kaip žinoma, yra labai giliai įleidusi šaknis anketų ir interview su kultūros darbuotojais mada. Čia galima nuosavos galvos kaina tvirtinti, kad nerastum nei vienos ankетos, kur nebūtų klausimo: „Ką jūs manote apie egzistencializmą?"

Iš tikro, kas gi yra tas egzistencializmas? Atsakyti pilnai į šį klausimą reikėtų prirašyti ištisus tomus. Vadinasi, klausimas labai platus. Ir čia mes, nepretenduodami į preciziškumą, stengsimės jį charakterizuoti. Taigi, egzistencializmas yra moderni filosofijos srovė, žmogaus filosofiją iškeliantį prieš daiktų ir idėjų filosofiją. Egzistencialistams pirmoji problema yra žmogiškoji egzistencija (Dasein), bet ne būtis plačiausia to žodžio prasme. Hegelio absoliutiné sistema pakeičiama absoliutine egzistencija, tuo būdu padarant milžinišką lūžį filosofijoje. Neturi prąsmės egzistencialistams determinizmas ir sistematizavimo noras, leidžiantis susidaryti aiškią, racionaliai apspręstą pasaulėžiūrą, kuri remtųsi dogmatiškai pripažįstama sistema. Jų manymu, tuščios pastangos supančioti žmogaus gyvenimą sistema ar determinizmu. Filosofuoti — jiems reiškia gyventi pilnutinį gyvenimą ir jausti savo padėtį jame. Todėl filosofuoti, kaip ir gyventi yra būtina. Tuo būdu iškeliamas žmogus ir jo egzistencija, o metafizika nustumiama į antrąjį planą. Padidinamas vaidmuo kasdienybės, kurioje kovoja, kenčia ir miršta apleistas, vienišas herojus — žmogus.

Istoriškai imant egzistencializmo šaknų reikėtų ieškoti net senoje graikų filosofijoje, pas Sokratą. Toliau minėtini prancūzai Paskalis ir Marn de Biran. Tačiau jo didysis pirmatakas ir kūrėjas (šiuo atveju mes turime galvoje apskritai egzistencijos filosofiją) buvo danų filosofas Sören Kirkegaard. Egzistencializmui, kaip srovei, dirvą paruošė vokiečių fenomenologistiné mokykla, o galutinai suformavo žymus vokiečių filosofas Martin Heidegger savo veikale „Sein und Zeit". Tai be galo sunkus, savotiškos terminologijos veikalas, reikalaująs didelio pasiruošimo iš skaitytojo. Jame sukauptos visos pagrindinės egzistencializmo problémos, egzistencialistiné gnoseologija ir t. t. Heideggeris su savo adeptais, kuriems priklauso mūsų straipsnio herojus Jean-Paul Sartre, sudaro ateistinį egzistencializmo sparną, o krikščioniškąjį kitas vokietis Jaspers.

Prancūziškojo egzistencializmo vadas Jean-Paul Sartre yra dar jaunas žmogus, metęs filosofijos profesoriaus katedrą ir išėjęs savo mokslo skelbti į patį gyvenimo sukūrį. Svarbiausieji jo veikalai yra romanus „La Nausée", „L'Etre et le Néant", „Egzistentialisme et Humanisme" ir vėliausiai pasirodęs dar nebaigtas veikalas „Les Chemins de Liberté". Jo filosofijos pagrindai sutinka su mūsų aukščiau išdėstytais bendroje charakteristikoje. J.-P. Sartre tiki, kad tuomet, kai žmogus įsitikins, kad „dangus yra tuščias" (atsiminkime Nietzsche!) gimsiąs naujas, ateistinis humanizmas, kuris užimsiąs svarbią vietą šalia krikščioniškojo. Tačiau vistiek jam visi mūsų veiksmai yra atliekami pour vien. Todėl jis siekia žmogaus nepriklausomybės savyje, savoje egzistencijoje. Akcentuoju žmogaus vienišumą, nes tarp Tavęs ir Manęs, vadinasi, tarp žmonių nesą jokių tiltų, todėl beprasmiška kiekviena užuojauta. Sartre siekia laisvės, kurioje nereikėtų žmogui pasirinkti vieną iš vergijos formų. Nieko nevertas jam žmogaus gyvenimas, priklausomas nuo tam tikrų nediskutuojamų principų, pančiojančių egzistenciją. Tuo pačiu jis yra nemoralus, nes tas tik yra moralus, kuris nuolatos ieško. Neieškantis, o ramiai laukiantis principų ir sistemų šešėlyje dangaus, negali būti išganytas.

Egzistencializmas turi ir tam tikros literatūrinės reikšmės. J.-P. Sartre nuopelnai šia prasme neginčytini. Egzistencialistui svarbu išreikšti savąją egzistenciją, savąją tiesą, savąją situaciją, kad ir menininės priemonėmis; jis nesiekia bendro sprendimo. Jie duoda greičiau egzistencijos aprašymą, vaizduoja apsvarstydami žmogų apleistą, kenčiantį, mylintį, nusikalstantį, mirštantį po sunkių kelionių ir amžino nerimo egzistencijoje ir išeinantį į Nežinią. Tai filosofavimas gyvenimu. Tas juos ir labai priartina prie dailiosios literatūros. Tobuliausias gi egzistencialistas literatūroje yra vokiečių rašytojas, Prahos žydas Franz Kafka, sukūręs nostabius literatūrinius veikalus, kuriuose jis vaizduoja baisų žmogiškosios egzistencijos tragizmą. Sören-Kirkegaardo veikalai irgi turi daug grožinių savybių. Paties gi J.-P. Sartre romanai yra jo idėjų reiškimas gyvenimu, naujoje, estetinėje tikrovėje. Ateityje, gal būt, jis suvaidins panašų vaidmenį egzistencializmo, kokį Marcel Proust suvaidino savo romanu „A la recherche du temps perdu" bergsonizme bei intuityvizme.

Kaip tik šitoje vietoje Jean-Paul Sartre susilaukia daugiausia kritikos. Žymus filosofinis pedagogas, gerų vadovėlių autorius Cuvillier atkreipia dėmesį, kad filosofijos tikslas esąs ne jaudinti, bet išspręsti. Žodžiu kalbama apie literatūros invaziją į filosofijos laukus. Yra ir priešingų nuomonių. François Mauriac „Figaro" kalba apie filosofijos invaziją į literatūrą ir sako, kad ji nebesanti vien tik literatūros maitintoja, kaip Marcel Proust laikais. Literatūroje esą perdaug filosofijos nuogoje formoje, bet par maža gyvenimo.

Negali atleisti prancūzai Sartre'ui jo negriežtumo, jo nenoro, formuluoti ir

filosofavimo nuotaikomis. Todėl jis kaikieno kaltinamas filosofiją pavertęs plepalų objektu.

Aiškinant pasisekimo priežastis, reikėtų atkreipti dėmesį į karų ir okupacijų padarytas žmogaus dvasioje žaizdas. Žmogus skaudžiai sukrėstas. Atsirado gyvas reikalas susivokti būtyje, pergalvoti ją ir mėginti išaiškinti visų tų įvykių prasmę, atsisakant metafizinių problemų sprendimo. Mes kalbame apie amžinybę, bet be šio gyvenimo nieko neturime ir nieko nežinome. Todėl paméginkime suvokti jį!

Pasipriešinimo reiškinys irgi labai naturalus, nes pirmojo karo metu ir dar gerokai prieš jį buvo kalbama apie bergsonizmo agresiją ir reikalą pasipriešinti bergsonizmui, kuris yra artimas egzistencializmo giminaitis. Be to, reikia nepamiršti, kad racionalizmo dvasia yra labai giliai įsišaknijusi prancūzo sąmonėje ir sudaro oficialaus prancūzo pagrindą. Pats gi Sartre sako, kad jis esąs kažkas panašaus į naująjį dadaizmą, kuris buvo tiesioginė 1914—1918 mt. karo išdava. Tik sartrizmas nėra tokis dekadentiškas. Tai galingas išsiveržimas stiprios filosofinės srovės, kurios pasirodymo daug kas tikėjosi ir lauké. Ar visi gražūs žodžiai apie žmogų ir humanizmą pateisins save ir realizuosis kokioje nors formoje — parodys laikas. Mums tik malonu konstatuoti faktą, kad žmogus tebejuda ir tebekovoja!

Komunizmo eksperimentas anglų romanisto akimis

Pasirodžius Anglijoje Arthur Koestlerio knygai „Darkness at noon“ imta kalbėti apie naujo Dostojevskio atsiradimą, nes šios knygos grynai literatūrinės savybės ir jos problematika yra skaudžiai aktualios visai žmonijai. Po šitokių rekomendacijų imi skaityti knygą su begaliniu susidomėjimu ir ištikrųjų ši knyga neapvilia. Atsirado žmogus, kuris iškelia skaudžias ir neduodančias ramybės kiekvienam ieškančiam žmogui problemas, būtent, individo ir minios, tikslo ir priemonių bei žmogiškosios laisvės supratimo. Koestleris dar kartą imasi vertinti komunistinį eksperimentą, konkrečiai pasireiškusį bolševizmu ir jo pritaikymu valstybiniam gyvenime. Koestleris parodo nuostabų dalyko pažinimą ir didelius sintetinių sprendimų bei vertinimo gabumus. Jis iš esmės, nesileisdamas į konkrečias smulkmenas, begaliniu ryškumu parodo tikrąjį bolševizmo veidą, pabrėždamas, kaip revoliucinis idealizmas pasidaro šlykščiai nebepatesinamas, kuomet Revoliucijos vadai nebesiskaito su „valdančiojo proletariato“ t. y. revoliucijos kovotojų siekimais ir visomis priemonėmis siekia iliuzorinio „rojaus“. Pagrindinis romano herojus Rubašovas ir yra viso šito revoliucinių idėjų piktnaudojimo ir suprofanavimo auka.

Rubašovo tragedija yra didžiųjų bolševizmo teoretikų, žuvusių žinomų visiems procesų metu, tragedija. Jis yra vienas iš revoliucijos vadų, kuris tikėjo revoliucija, buvo idealistas ir pripažino socialistinio periodo metu generalinės linijos išlaikymo būtinumą. Jis manė, kad vykdant minių troškimą išsilaisvinti, o šiuo atveju ir bendrą žmonijos siekimą, galima visiškai paneigti individą, sulyginant jį su nuliu. Jis ilgą laiką buvo tikras generalinės linijos vergas ir šaltakraujiškai likvidavo disidentus, nes tiesa yra tai, kas naudinga Partijai, o melas, kas kenksminga šiuo momentu, nors rytoj tai galėtų būti jau vertinama. Bolševikų terminu — tai paruošiamoji socializmo epocha.

Rubašovo gyvenime galima įžiūrėti tris pagrindinius etapus. 1. Kategoriškojo ir besąlyginio atsidavimo periodą, 2. Abejonių periodą ir 3. Persiorientavimo laikotarpį, kurį sudaro dienos kalėjime, kuriame Rubašovas galutinai įsitikina ankstyvesniosios savo pasaulėžiūros klaidingumu. Lygiagrečiai ir laipsniškai vyksta Rubašovo sąmonėje individo išaugimo nuo nulio iki begalybės procesas.

Kaip minėjome, Revoliucijos metu, vadinasi tam tikro istorinio vyksmo metu, vadų ir minios interesai sutapo, bet iškovojus tam tikrą galią, vadų klika nutaria panaudot minią savo siekimams vykdyti. Ta klika yra partija, kurios obalsis yra makiaveliškasis principas — tikslas pateisina priemones. Todėl Partija, norėdama minią padaryti absoliučiai lanksčiu įranku, paniekina individą, atimdama jam bet kokias teises. Partija stengiasi nukreipti žmones nuo Dievo ir pati pasiimti sau kunigų pareigas, kad tuo būdu galėtų absoliučiai viešpatauti žmoguje. Kaip Dostojevskio legendos Didysis Inkvizitorius, Ji pasiima ir visą atsakomybę už žmogų, todėl jis negalės būti pačiu savim, trokšti, siekti, galvoti, bet tebus aklas įrankis Partijos rankose. O jos santykis su žmogumi — individu bus grynai politinis, paremtas interesu, naudingu ar nenaudingu. Revoliucija juk žadėjo žmogui realios, bet ne abstrakčios kūno ir dvasios laisvės iliuziją, o partija žada rojų, visiškai nesiklausdama, ar žmogus to nori ar ne, tuo būdu parodydama absoliutų žmogaus nesupratimą, tikėdama mirštančių dalykų reformomis patenkinti amžinybės ištroškusią žmogaus dvasią. Be to, juk kiekvienas tikslas yra daugiau ar mažiau iliuzorinis ir panašus į Mėlynąją Paukštę, kuri, išnešta dienos švieson, vadinasi, susidūrusi su tikrove, pajuoduoja.

Tuojaus po revoliucijos Rubašovas yra visiškoje harmonijoje su Partija. Bet gyvenimas daro savo. Partija pasilieka nelanksti savo siekimuose. Ji, kaip baisus bedvasis kūnas, be atodairos siekia savo tikslų, o tuo tarpu minios aspiracijos kinta. Kova laimėta; individas ima reikalauti savo teisių. Todėl jis turi būti sulikviduotas, nes jis savo teises galės laisvai išnaudoti, kuomet bus įkūnyta rojaus mintis. Dar neatėjo laikas. Partija pasmerkia pasaulinės revoliucijos idealistą Bogrovą, nes jo skelbiamoji tiesa šiuo momentu nenaudinga Partijai. Rubašovas dar tebedalyvauja šitose likvidacijose ir remia bekompromisinę individo atžvilgiu politiką.

Pro milžiniškas užtvaras, skiriančias bolševikinius vadus nuo minios, prasiveržia šitų apleistų „nulių“ šauksmas. Dar prisideda draugo bei mylimos moters netekimas (o jie krinta, kaip Partijos aukos) ir štai prasideda Rubašovo nukrypimas nuo generalinės linijos. Nors jis ir kovoja, mėgina sukurti įvairiausias teorijas sau pačiam įtikinti. Bet veltui. Individo verté jame nesulaikomai auga, nes jis supranta, kad Revoliucija ir jos kovotojai yra išduoti.

Tolimesnieji įvykiai vystosi labai greit. Rubašovas patenką į įtariamųjų kategoriją. Netrukus, po to suimamas; į jį atsukamas ginklas, kuriuo jis anksčiau žudė kitus. Kas ne su mumis, tas prieš mus!

Įvyksta procesas, kuris yra labai panašus į mums jau žinomus procesus. Palaužtas, sunaikintas dvasiniai ir iškankintas fiziniai Rubašovas prisipažįsta kaltu, prisiimdamas sau šlykščiausius nusikaltimus, nors jis jų ir nebūtų papildęs. Nes jam dabar vistiek viena aišku, kad individas yra begaliné vertybė, kurios negalima aukoti jokiems tikslams. Jis tik dabar pamato baisią prarają tarp minios ir buvusių jos vadų. Revoliucijos mitas yra supurvintas. Jis supranta, kad perdėtai vertindamas idėjos sutikrovinimą, žmogus nužudo ir supurvina pačią idėją. Tačiau jis individualiai yra laimėjęs: per kančią ir ilgus klaidžiojimus surado save. Jo dramą nutraukia šūvis į galvą.

Koestlerio knygos verté glūdi ne vien problemose. Žmogaus dvasios gelmių pažinimas ir meistriškas parodymas skaudžiai paveikia literatūrine forma, daro jį vienu iš didžiausių šių dienų rašytojų. Tai kažkoks keistas šauksmas žmogaus, kankinto koncentracijos lageriuose ir kalėjimuose, kovojusio ir tebekovojančio dėl laisvės, mirusio ir tebemirštančio už Tiesos idėją. Jo didybė glūdi dar ir tame, kad jis be didesnės istorinės perspektyvos sugebėjo komunizmo eksperimentą valstybiniame gyvenime ir jo baisų beprasmiškumą ir pragaištingumą išryškinti visoje žmogiškųjų problemų platumoje.

Nedaug ką tegalime pasakyti apie šio romano autorių. Viena yra aišku, kad šis žmogus yra daug patyręs ir kentėjęs. Štai keletas nereikšmingų žinių iš jo gyvenimo, kurias duoda anglų leidėjas, paskelbęs šį romaną. Arthur Koestler gimė 1905 mt. Vengrijos sostinėje Budapešte. Ūkininkavimo faktas Palestinoje leidžia spėti jį esant žydų kilmės. Kurį laiką vertėsi knygų leidimu Kaire, vėliau gyveno Sovietų Sąjungje, kaip anglų laikraščio „News Chronicle“ atstovas. Ispanų pilietinio karo metu buvo pasmerktas mirti ir gyvas išliko tik anglams įsikišus. Šio karo metu kovojo anglų kariuomenės eilėse. Šiuo metu bendradarbiauja anglų ir prancūzų spaudoje.

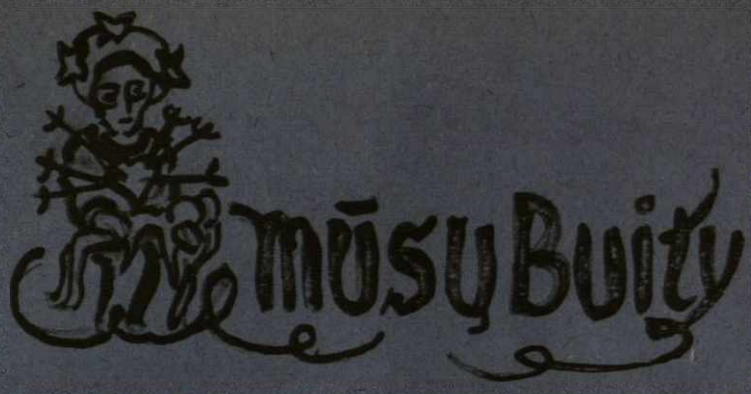

A. A

DAR ŽODI APIE TAI

„Aidų" 7-tame numeryj talpintas straipsnis „Literatūros kandys" radęs gyvą susidomėjimą. Jo papildymui dedame vieno skaitytojo mintis.

Red.

Pravėdinti kailiniai ir pajudintos, ačiū p. Kinčiui, literatūros kandys.

Ar nebūtų gera pravėdinti ir spintą ar svirną, kur tie kailiniai kabo. Kandys juk veisiasi ne vien kailiniuose. Jų pilna visuose kampuose, ir joms išnaikinti vartojama kažkokie stipriai dvokią chemikalai ir, svarbiausia, saulė, aiški saulė!

Kaip varlę suėmė stiprios, drąsios rankos; suėmė vargšą grafomaną, suspaudė ir sviedė žemėn. Merdi užkankintasis merdi ir akių nedrįsta pakelti į besijuokiančius aplink veidus.

Ar jis taip ir numirs? O gal, iš varlės išsipūtęs į jautį, bus dar įkyresnis ir dar stipriau badys redakcijų duris?

O gal tarp grafomanų, tarp sviestų stipriomis rankomis į dulkes, yra vienas kitas ir tikras talentas? Gal jie, aštriam balsui užrikus, nusigąs, prisisegs gilumoje ir sau išniekinto grafomano vardą ir nebedrįs paimti plunksnos?

Jeigu vėdiname kailinius, išvėdinkime ir visą svirną.

Pasmerkėm grafomanus. Tenedrįsta niekas jų užtarti, o jie patys tegu nebegadina popierio ir skaitytojų literatūrinio skonio. Tegu nedaugina redakcijų šiukšlių bei lietuviškos makulatūros, o tegu dirba naudingą darbą ten, kur jie tikrai sugeba.

Dabar norėtųsi pabarti rašytojus ir laikraščių redaktorius.

Niekas kitas, tik patys rašytojai ir laikraščių redaktoriai priveisė tiek daug grafomanų išeivijoje. Prisimena rašytojų suvažiavimas Tübingene.. Beveik visi dalyvavusieji turėjo kvietimus raštu, kiekvienam gerbiamam rašytojui adresuotus. Ir gavo kvietimus rašytojai, laikraščių redaktoriai bei leidėjai, knygų spausdintojai, reporteriai, žurnalistai, kolonijų korespondentai... Gavo kvietimą kiekvienas, kas tik prikišo pirštą prie kurio nors mūsų išeivijos laikraštėlio, kuris kiek nors yra pajudinęs plunksną. Ir visi buvo priimti į Rašytojų Tremtinių Draugiją. Ne įsibrovė grafomanai, bet buvo raštu pakviesti ir maloniai priimti.

Toliau. Kodėl gi nesiima Rašytojų Draugija nors kiek pakontroliuoti naujų leidinių prieš jiems pasirodant? Ji, manau, turėtų teisės ir pareigos leidykloms patarti ar pasakyti veto. Tuo būdu apsaugotų skaitytojus nuo brukamos jiems makulatūros ir sutaupytų, gal būt, popierį rašytojų veikalams.

Į redakcijas brautis grafomanus paskatina patys laikraščių redaktoriai. Pirmiausia, paskatina įdėdami jų „kūrinius", antra maloniais laiškais. Girdi, jūs rašote neblogai, darote pažangą, tik siųskite daugiau, įdėsim. Ir siunčia žmogus sužavėtas komplimentų ir atsiveriančių jam į garbę durų, siunčia „kūryba" kilogramais. Redaktoriai deda įvairių autorių po eilėraštuką, deda šiek tiek žmoniškus, deda patys pataisę (nebūdami poetais). Deda, kad tik daugiau būtų bendradarbių, kad turtingesnis atrodytų laikraštis.

— Parašyk, brolau, ką nors jaudinančio apie Tėvynę, — paties redaktoriaus žodžiai vienam iš grafomanų, o gal iš rašytojų; vistiek toks prašymas ar paskatinimas veda prie makulatūros.

Pagalau, dar vienas kaltinimas rašytojams: kodėl gi jie tiek maža rašo? Arba jei rašo, tai kodėl nerodo? Tiesa, tarp apsčiai išėjusių poezijos rinkinių, kelis turime ir visai gerus. Bet kurgi dingo beletristai? Juk jųjų irgi nemažai, ir su tikrai garbingomis mūsų literatūroje pavardėmis, gyvena tremtinių tarpe. Dėl to ir skaudu ir tragiška, kad ligi šiol jie nepasirodo nei su viena knygele. Žmogus imi tikėti tai šen tai ten pasigirstančiais balsais apie mūsų tremtiniškos literatūros anemiją, išsekimą ir t. t. Leidžiama visoks šlamštas, o gerų knygų kaip nėr taip nėr. Skaitytojas ima apsivilti mūsų rašytojais. Ir jeigu dar dabar eilėraščių rinkinį leidžiame 5000 tiražu, tai tik rašytojai bus kalti, jeigu po kiek laiko vėl grįšim prie 500 tiražėlio. Grafomanų apviltą skaitytoją bus sunku pritraukti ir prie geros knygos! Gerb. rašytojai, jauskit moralinę pareigą literatūros pamėginą mūsų bendruomenėje išlaikyti. Gera, rimta, kultūringa ir meniška knyga šiuo laiku yra gėriausias mūsų literatūros suklestėjimo laidas ateityje ir atominė bomba grafomanų „kūrybai". Gerbiamieji Rašytojai neprasnauskit: lietuvis — tremtinys dar pasiilgęs laukia meniško žodžio!

Jeigu rašytojams neleidžia orumas bei ambicija atsistoti greta grafomanų, tai gal galėtų jie truputį pasiaukoti iš meilės literatūrai, pasiaukoti lietuvio — tremtinio dvasiniam labui? O, jeigu tik rašytojai atsisakytų savo išdidumo ir tikrai panorėtų kovoti su literatūros kandimis iš meilės menui ir žmogui — tautiečiui, jie laimėtų. Nes šviesa visada laimi prieš tamsą, jeigu tik ji išsilieja, nepasislepia, neužsidaro. Grafomanai išnyktų ar bent jų sumažėtų, jei rašytojai domėtųsi ne vien savimi, bet ir kitais: kontroliuotų, cenzūruotų, neleistų makulatūros į periodiką, jauniesiems parašytų literatūros teorijos, poetikos straipsnių. —

Dar vienam kamputy pasislėpę kandys. —

Turėtų būti visur ir visada literatūroje vertinamas dalykas, kūrinys, o ne autoriaus pavardė. Mes įpratę žiūrėti tuojau į bonkutės etiketę, o ne į jos turinį. Rašytojas, išleidęs anksčiau porą leidinių, yra jau nebeliečiamas, o pavardė, girdima pirmą kartą, sutinkama su didžiausiu rezervu. Ar negali kartais ir „negirdėtas" poetas duoti geresnių kūrinių už „girdėtus"?

Literatūros kandis išnaikins kartoju: tiktai aštraus kvapo milteliai — kritika ir tikroji saulė — meilė literatūrai ir žmogui ir pačių rašytojų aktyvumas.

PAPILDYMAS PRIE Z. PATIRGO STRAIPSNIO „KAIP BUVO LAIDOJAMA SENOVĖS LIETUVOJE"

Dėl techniško neapsižiūrėjimo prie Z. Patirgo straipsnio „Kaip buvo laidojama senovės Lietuvoje" („Aidai" 8 nr.) buvo praleistas galas:

„Bendrai paėmus, reikia pasakyti, jog šitame palyginti, nedideliame darbe yra surinkta tiek daug medžiagos, kad reikia juo stebėtis." Bet tai nėra palaidų faktų ir žinių krūva. Ypač antroje dalyje, kur įdėta daug nuosavo galvojimo ir rimtų svarstymų, siekta mokslinės sintezės. Apžvelgdama įvairiom kalbom gausią kaimynų archeologinę literatūrą, darydama palyginimus ir įstatydama visą turimą medžiagą ir ją liečiančias išvadas į bendrus ir kitų tautų rėmus, dr. M. Alseikaitė-Gimbutienė sulauks savo darbui pelnyto dėmesio, juo labiau, kad jis yra, kaip rašytas viena Vakarų Europos kalba, plačiau paskaitoma. Malonu, kad ir lietuviui skaitytojui yra 17-kos puslapių santrauka. Dr. Alseikaitės-Gimbutienės darbas, įvardintas „Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit", išleista J. Gimbuto, sukrauta Tuebingene komisijoje pas žinomą leidėją J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). Darbo dydis 242 psl., tekste 50 brėž. + 65 fot., 25 psl. kreid. popiery ir 5 žemėlap."

NAUJI LEIDINIAI

* Stasys Santvaras LAIVAI PALAUŽTOM BUREM. Ketvirtoji lirikos knyga. Iliustravo dail. A. Vaičaitis. Išleido PATRIA Tübingene. Knyga 172 psl. Kaina 8 RM. (Platesnė recenzija kitame numery.)

* VERPETAI. Poezijos almanachas. Redagavo Vytautas Dvyas. Išleido „Alguvos Baras" Kemptene. 144 psl., kaina 5 RM.

Kempteniečių išleistą almanachą imi su džiaugsmu į rankas — juk vėl vienas žiburėlis tremtiniškoje mūsų buityje. Almanache randi aštuonis autorius. Vardai, išskyrus A. Tyrnolio, nauji. Ir dėl to dar su didesniu smalsumu verti lapą po lapo — o gal tikrai kuris iš tų aštuonių prakalbės nuojai, negirdėtai? Deja — perskaitai paskutinį puslapį ir jautiesi labai ir labai apvilta. Almanache rašantieji kalba tomis pačiomis jau dešimtmečiais mūsų poezijoj nuvalkiotomis frazėmis, seniai atsibodę vaizdai, šimtus kartų girdėtos poetinės vaizdingumo priemonės. Ligi banalumo sumenkėjus tematika, nuobodi, trafaretinė eilėvimo forma. Daugelyje eilėraščių bet kokios poezijos ir su žiburiu nerasi. Tai tik neapvaldytų žodžių vinigretas, nors ir įvilktas į soneto formą.

Gal but praguščiau kaip ir mano pėdos,
Seniai jau būtų miręs mano vaizdas,
Jei mano kelio tojį nelydėtų,

Kuri manę, taip tuščią, vėl pripildo,
Kurių menu, kaip tūmės žodį tartų,
Kuri atšaldytą padaro šiltą.

(21 psl.)

Ir be reikalo Nürtingeno „Apžvalga" 22 Nr., kritikuodama almanachą, sklaustuose pastebi, kad „šios pastabos, reikia pažymėti, neliečia A. Tyrnolio, kuris taip pat bendradarbiauja VERPETUOSE". Tikrumoj jo čia paskelbtoji poezija kritikuotina ne mažiau, kaip kitų. O be to jam, turinčiam didesnį literatūrinį stažą, krinta daugiausia ir kaltės už šio leidinio pasirodymą.

Spaudoje jau ir anksčiau buvo balsų prieš šitokius „parapijinius" leidinius. Bet leidėjai visada teisinasi, kad, girdi, pas mus labai geros sąlygos gauti popierio, spaustuvė turi lietuviškus rašmenis, UNRRA palanki, ir būtų nuodėmė viso to neišnaudoti. Žinoma, būtų nuodėmė! Bet ar leidėjai tokiu atveju apie susidariusias palankias sąlygas negalėtų pranešti Lietuvių Tremtinių Rašytojų Sąjungai Tübingene. Draugija, manau, informuota, ką mūsų rašytojai turi parašę ir tik dėl blogų vietinių spaudos sąlygų negali išleisti. Draugija apie tai painformuotų leidėjus, šie, susitarę su vienu ar kitu rašytoju, tikrai atliktų didelį darbą, išleisdami taip labai trūkstamų mūsų grožinės literatūros veikalų.

Šiuo atveju tai padaryti galėjo A. Tyrnolis, kuris pats yra berods senas Rašytojų Draugijos narys. Sakysim, išleistas rinktas visos mūsų tremtiniškos ne vien kemptėniškosi poezijos almanachas būtų jau buvęs tam tikras nūdienos dokumentas ir mūsų literatūrinio gyvenimo įvykis. „Verpetai" gi mūsų poezijos istorijoje nepaliks jokio ženklo.

K. P.

* LITHUANIA. Augsburge išleista ir Dr. A. Slanio redaguota 64 psl. informacinė knyga apie Lietuvą anglų kalboje. Joje telpa įvairių autorių keturi straipsniai liečią Lietuvos geografiją, istoriją, kultūrinį ir ekonominį gyvenimą. Knyga iliustruota meniškais ir skoningai parinktais paveikslais. Tai pirmas šios rūšies leidinys išeivijoje, kurį be gėdos galima drąsiai parodyti kitataučiams.

* Juozas Krumins SUGRĮŽIMO LAIVAS. Baladės. Išleido Spaudos Darbuotojų Sambūris „BALTIJA" Haffkruge. Iliustravo A. Petrikonis. Spausdinta rotatorium kreidiniam popiery, 58 psl. Kaina nepažymėta.

* Petras Jukna DEMOKRATIJOS KELIAIS. Išleido Rosenheimo Apylinkės Komitetas. 64 psl., kaina 6 RM.

* TĖVYNĖS ŠEŠĖLYJE. Mėnesinis kultūros žurnalas. Nr. 1. Leidžiamas Detmolde, redaguoja R. Spalis.

* VAGOS. Mėnesinis kultūros žurnalas, leidžiamas Ulmėje. Redaguoja Redakcinė Kolegija. Spausdintas rotatorium, 72 psl. Nr. 3.

* AD LUMEN. Eichstätto Kunigų Seminarijos lietuvių klierikų neperiodinis leidinys. Nr. 1. 1946 m. birželio mėn. Redagavo Redakcinė Komisija. 52 psl., spausdinta rotatorium.

Pats leidinio turinys, apimąs Seminarijos profesorių straipsnius ir jaunųjų alumnų bandymus gana įvairus. Deja, jaunųjų darbai dar gana blankūs.

* Inž. Dr. J. Jaukauskas. VAŽINĖJIMO MENAS. Išleido UNRRA Team 124 Miunchene. Naudinga knygelė šoferiams ir besidominliems automobilizmu. 56 psl. Tekste: 19 braižinių, 4-rios lentelės ir 40 eismo ženklų. 56 psl., kaina nepažymėta.

* A. Klimas LIETUVA. Sutrumpintas geografijos vadovėlis. Kemptenas. 28 psl. Spausdinta rotatorium, kaina nepažymėta.

* Paskt. Ona Saulaitienė SKAUTYBĖ MERGAITĖMS. Pirma dalis: jaunesniosios skautės. Pagal lordą Baden-Powellį ir kitus autorius. Antroji laida. Augsburgas. 71 psl., spausdinta rotatorium.

* Paskt. Ona Saulaitienė SKAUTYBĖ MERGAITĖMS. Ketvirta dalis: vadovės. Pagal lordą R. Baden-Powellį ir kitus autorius. Antroji laida. Augsburgas. 74 psl., spausdinta rotatorium.

Vaikų literatūra:

* Liudas Dovydėnas PABĖGĖLIS RAPSIUKAS. Iliustravo P. Osmolskis. Gunzenhausenas. 88 psl., kaina 6 RM.

Pagaliau ir mūsų mažieji sulaukė jiems skirtos knygos. Ir ne tik mažieji: ir suaugusieji, manyčiau, Rapsiuko nuotykius skaitys su dideliu malonumu. Kai tuo tarpu knygelės asociacijos ir alegorijos mažųjų skaitytojų ne visada bus suprantamos, suaugusieji gėrėsis rašytojo sąmojumi ir išmaningumu. Šiaip jau visi tie nuotykiai gal ir per daug ištęsti: ilgų ligoninės pasakų, o ypač tokių eilėraščių galėtų ir visai nebūti.

K. P.

* Jonas ir Adolfas Mekai TRYS BROLIAI IR KITOS PASAKOS. Iliustravo V. Adamkevičius. Leidykla „Giedra" Wiesbadenas. 40 psl., kaina nepažymėta.

* DU GAIDELIAI. Povilo Osmolskio spalvotais piešiniais iliustruota populiari dainelė mažiesiems. Išleista Kirchheime. Kaina nepažymėta.

* PASAKA APIE DIEDUKĄ, BOBUTĘ IR MARGĄ VIŠTELĘ. Spalvotais piešiniais iliustruota pasaka priešmokyklinio amžiaus vaikams. Išleido UNRRA Team 124 Miunchene. Kaina 3 RM.

„Aidų" administracijos pranešimas.

Maloniai prašome gerb. platintojus, siunčiant administracijai pinigus, tiksliai pranešti, už kuriuos „Aidų" numerius ar knygas atsiskaitoma.

Administracija

Šio numerio kaina 1,5 RM.

„Aidai" yra dviejų laidų: kultūrinis žurnalas ir dienos informacija. „Aidus" leidžia Spaudos Darbuotojų Kolektyvas. Vyr. Redaktorius — Dr. V. Bieliauskas. Žurnalo Redaktorius — K. Bradūnas. Redakcijos adresas: München 27, Lamontstr. 21.